

RISUS CUM LACRIMIS

Könyv Babják Ildikó emlékére

Risus cum lacrimis

Könyv Babják Ildikó emlékére
(tanulmányok, baráti írások)

Szerkesztette:

P. SZABÓ Béla – ÚJVÁRI Emese

Debrecen, 2017

Kiadja:
Debreceni Egyetem
Állam és Jogtudományi Kara
Marton Géza Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola

Felelős kiadó:
Szabadfalvi József
a doktori iskola vezetője

Lektorálta:
Szabadfalvi József

© a szerzők, 2017

*A kézirat lezárva:
2017. október 31.*

ISBN 978-963-473-220-4

Borítóterv: Lícium-Art Kft.

*Nyomdai munkálatok:
DELA Kft., Debrecen
Felelős vezető: Ujvári Béla
Tel.: 52/955-634*

Tartalom

ELÖLJÁRÓ SZAVAK	11
BAJÁNHÁZY István „Bankárok” az ősi Rómában	13
BALOGH Judit 25 éves a kisebbségi jogi szabályozás Magyarországon	33
BEKE-MARTOS Judit Az amerikai szövetségi bírósági rendszer kezdeteiről	45
FREY DÓRA Eötvös József és az 1868-as nemzetiségi törvény, valamint annak alkalmazása, különös tekintettel a német kisebbség helyzetére a Dél-Dunántúlon	59
<i>Emlékek</i>	83
GEDEON Magdolna A felső-magyarországi bányászat területi igazgatásának centralizációja a 18. században	87
JAKAB Éva Örökhagyók és örökösök	99
KONCZ Ibolya Katalin A házassági vagyonyjog rendszere a polgári Magyarországon	111
MEGYERI-PÁLFFI Zoltán Műemlékek a filmvásznon: az élményszerű örökségvédelem	117
PAPP László Az idézés formái a középkori magyar perjogban	131
PETRASOVSKY Anna Elméleti kísérlet a jogegyenlőség és szabad tulajdonon alapuló jogrend megalapozására a reformkori Magyarországon	139
<i>Amire emlékezem</i>	147
SÁRY Pál Gondolatok az állami erőszakról az Újszövetség tükrében	149

	SISKA Katalin	161
	Vallási tolerancia az Oszmán Birodalomban	
	STIPTA István	177
	„Az igazságnak és a szépnek élt” - Ráth György jogtudományi munkássága	
	P. SZABÓ Béla	189
	Pozsonyi származású jogászprofesszor a felső-ausztriai rendek szolgálatában: Johann Ferdinand Behamb († ~ 1696)	
	<i>Babzsíról</i>	223
	SZABÓ ISTVÁN	227
	Az államfő alkotmányvédő funkciói a Weimari Köztársaságban	
	<i>A rövid út</i>	247
8	TAKÁCS Tibor	249
	A <i>Code civil</i> első magyarázói: az <i>Exégèse</i> -iskola korszaka	
	ÚJVÁRI Emese	267
	Összetett eszköztár a gyámolt érdekeinek védelmében a klasszikus korban: a C. 5.75.1. tanúsága	
	VARGA Norbert	281
	A kartellszerződések választott bírósági eljárásra vonatkozó rendelkezései a polgári korban	
	<i>Levélféle</i>	293

P. SZABÓ Béla

**Pozsonyi származású jogászprofesszor
a felső-ausztriai rendek szolgáltában:
Johann Ferdinand Behamb († ~1696)**

Az emlékek sokféle módon éghetnek belénk. Képekben is. A Babják Ildikóról őrzött rengeteg emlékkép közül az egyik legintenzívebb egy verőfényes délelőttöt idéz a linzi Pöstlingberg kilátóján, ahonnan csodálatos kilátás nyílik a Duna völgyében elterülő városra. Ildikó a 2000-es évek elején még Miskolcon dolgozott, de elhívtuk az akkor még létező debreceni Franz-Wieacker-német nyelvű jogtörténeti szeminárium¹ esedékes linzi tanulmányújtjára. Korábban Ildikó is dolgozott már Linzben, és nagy lelkesedéssel vezetett be minket a város nevezetességeibe, s így jutottunk el a barokk templomáról is híres zárándokhelyre. Az elmúlt másfél évtizedben visszatérően felvillant előttem azon gondtalan, mosolygós linzi délelőtti képe. S az elmúlt öt évben sokszor nyújtott vigaszt, ha az ott és akkor folyamatosan fénylő, vörös hajjal keretezett mosolyt felidéztem. De Ildikót nem is lehet másként felidézni, csak mosollyal az arcán. Minden mosolya átsüt a könnyeken.

Midőn témát kerestem tisztelgő tanulmányomhoz, mi sem volt így természetesebb, minthogy egy Linzhez kapcsolódó témát válasszak, s utánajárjak egy, a Duna-parti városhoz köthető rejtélyes jogász életútnak, amely persze kapcsolódik évtizedek óta követett kutatási érdeklődésemhez is.

* ∞ *

A koraújkori magyar könyvészet- és művelődéstörténet kutatói előtt évszázadok óta ismert egy Pozsonyból elszármazott linzi jogász, Johann Ferdinand Behamb neve. A nevén, pozsonyi származásának tényén és

---

¹ A szépemlékű közös munkálkodás a linzi Johannes-Kepler-Universität Római Jogi Tan-
székével Gedeon Magdolna fáradthatatlan munkáján alapult. Az évente cserélődő hely-
színnel zajló találkozókat a linzi tanszék vezetőjének, Georg Klingenbergnek határtalan
baráti lelkesedése alpoztta meg szakmailag. Sajnos ma már ez a nagytekintélyű római
jogász sincs közöttünk. Minden tiszteletünk az övé.

nyomtatásban megjelent munkáin kívül azonban csak nagyon kevés adat maradt fenn életéről, munkásságát alig értékelte a tudós közösség. Még születésének és halálának időpontjában sem lehetünk bizonyosak. Az Országos Széchényi Könyvtár katalógusa szerint Behamb 1620 körül szülehetett, és 1692 körül halhatott meg. Véleményem szerint mindkét adat módosítást igényelhet. Ha alább említendő egyetemi beiratkozásának dátumát és a korabeli immatrikulációs életkorokat figyelembe vesszük, valószínűbb, hogy születési idejét az 1640-es évek elejére tehetjük. Halálát pedig inkább datálhatjuk 1696 utánra, mivel ezen évből egy tőle származó végrendeletet őriznek Linzben.²

Életfolyásáról – nyomtatásban megjelent munkái tanúságán kívül – csak nagyon kevés adat maradt az utókorra. Nem tudjuk, hogy az önmagát életpályája kezdetén tudatosan pozsonyi származásúnak jelölő Behamb, mikor hagyta el szülővárosát: már gyermekkorában, vagy csak felnőttfejjel, peregrinációra indulva.

Az első biztos életrajzi adat Behamb egyetemi tanulmányaihoz köthető. Egyetlen matrikula emlékezik meg beiratkozásáról: 1663. május 5-én immatrikulált a jénai egyetem anyakönyvébe.³ Megjegyzendő ugyanakkor, hogy a későbbi irodalmi tevékenységéről megemlékező munkák említenek még vele kapcsolatban bécsi⁴ és strasbourgji jogi⁵ tanulmá-

² A Behambról a linzi levéltárakban fellelhető adatok felkutatásában először Gedeon Magdolna kísérelt meg segíteni, majd Babják Ildikó is kísérletet tett, igaz mindketten mérsékelt sikerrel jártak.

³ MOKOS Gyula, *Magyarországi tanulók a jénai egyetemen* (Magyarországi tanulók külföldön 1), Budapest, 1890, 21; SZÖGI László, *Magyarországi diákok németországi egyetemeken és akadémiákon 1526-1700*, Budapest, 2011, nr. 1076; Ludovicus HAAN, *Jena Hungarica sive memoria Hungarorum a tribus proximis saeculis academiae Jenaensi adscriptorum*, Gyulae, 1858, 18.

⁴ SZINNYEI József, *Magyar írók élete és munkái 1.*, Budapest, 1891, 754; Rainer RUDOLF, Eduard ULREICH, *Karpatendeutsches biographisches Lexikon*, Stuttgart, 1988, 33. A bécsi matrikula-kiadásokban nincs nyoma.

⁵ David CVITTINGER, *Specimen Hungariae literatae, virorum eruditione clarorum natione Hungarorum Dalmatarum, Croatarum, Slavorum, atque Transylvanorum [...] accedit Bibliotheca scriptorum qui extant de rebus Hungaricis*, Francofurti, Lipsiae, 1711, 51. Stephanus KATONA, *Historia critica regum Hungariae stirpis Avstriacae. Tom. XVII. Ord. XXXVI. 1697–1705*, Budae, 1805, 719; *Neuestes Conversations-Lexicon; oder, Allgemeine deutsche Realencyclopädie für gebildete Stände*, 2, Wien, 1826, 360; Haan is említi a strasbourgji tanulmányokat, ő – igaz tévesen – Behamb doktori címét is az elzászi város egyeteméhez köti. Vö. HAAN, *i. m.*, 18. Továbbá SZINNYEI, *i. m.*, 754; A Karpatendeutsches biographisches Lexikon egyszerűen csak tanulmányokat említ. Vö. RUDOLF, ULREICH, *i. m.*, 33. A strasbourgji anyakönyvek modern kiadásaiban nincs nyoma Behamb beiratkozásának.

nyokat is. Bécsben valóban megjelent egy munkája 1668-ban,⁶ de ez nem feltétlenül bizonyítja ottani egyetemi tanulást. Ugyanez mondható el 1676 vonatkozásában Behamb strasbourg-i könyvének megjelenésével összefüggésben.

Az bizonyítható, hogy 1663-as tavaszi beiratkozása után Behamb legalább egy évig (de valószínűleg inkább két-három évig) látogatta a jénai professzorok előadásait. Adataink szerint 1664 tavaszán még Jénában tartózkodott, mert ekkor ottani *disputatiók*hoz írt üdvözlőverseket.

A jénai tanulmányok – a kevés amit tudhatunk

Mivel bizonyosak csak jénai tanulmányaiban lehetünk, ezért a következőkben röviden bemutatjuk azokat a tanárokat, akik Behamb jénai tartózkodása alatt a jogi kar meghatározó professzorai voltak.

A jéna jogi kar az 1660-as években több fénykora közül éppen az egyiket élte. Behamb idején három tapasztalt és két fiatalabb tanár ült a kor szokásainak megfelelően szervezett jogi katedrákon. Egy-egy tanszéke volt a kánonjognak, az *Institutió*knak, a hűbérjognak, a *Codex*nek és a *Pandectae*-nak.⁷ Az oktatás nyilvános- és magánelőadások, valamint csoportos magánfoglalkozások keretében zajlott, mely utóbbiak között – akárcsak valamennyi korabeli egyetemi karon – nagy szerepet kaptak a nyilvános- és gyakorló vitatkozások, amelyek az előadásokon elhangzott tananyag elmélyítését célozták.

Behamb ottiléte idején ugyan a kar hivatalosan vezető professzora a kánonjogot oktató Christoph Philipp Richter⁸ volt, de a legtekintélye-

---

⁶ *Orbis Catena* – RMK III., 2425. - VD17 547:716835C. A munka teljes címét lásd alább.

⁷ A korabeli jogi karok tanszék-rendszerére vö. Helmut COING, *Die juristische Fakultät und Ihr Lehrprogramm* = Handbuch der Quellen und Literatur neueren europäischen Privatrechtsgeschichte. Neuere Zeit (1500–1800): Das Zeitalter des gemeinen Rechts, II/1, Wissenschaft, hrsg. Helmut COING, München, 1977, 37–39; Karl Heinz BURMEISTER, *Das Studium der Rechte im Zeitalter des Humanismus im deutschen Rechtsbereich*, Stuttgart, 1974, 101–128.

⁸ Christoph Philipp Richter (1602–1673), 1630-ban doktorált, 1632-től ügyvéd, majd 1637-től haláláig a jénai jogi kar professzora volt. 1659-től *ordinarius*. Elsősorban gyakorlati irányultságú jogtudós volt, akinek éppen a '60-as években keletkezett munkái (*Decisiones* – 1663, *Consilia* – 1665) a szász-közös joggyakorlat nagy tekintéllyel és gyakorlati jelentőséggel bíró segédeszközeivé váltak. Több magán- és büntetőjogi munkája is nevéssé tette. 1663–1664-ben *Decretalium professor* volt. Struve professzor apósaként is számon tartja az irodalom. Vö. Johannes GÜNTHER, *Lebensskizzen der Professoren der Universität Jena seit 1558 bis 1858*, Jena, 1858, 59; *Geschichte der Universität Jena: 1548/58-1958: Festgabe zum vierhundertjährigen Universitätsjubiläum*, hrsg. Max

sebb, a hallgatóságra legnagyobb vonzerőt gyakorló jogtanárnak egyértelműen Georg Adam Struve-t tekinthetjük, aki Behamb idejében már a jogi kar *seniora* és a *Pandectae* tanára volt.⁹

A kiváló tanári hírnévnek örvendő Struve írta a kor egyik legnépszerűbb tankönyvét, amely a közös római magánjogot tárgyalta. A könyv először 1670-ben jelent meg *Jurisprudentia romano-germanica forensis* (korabeli népszerű megjelölése szerint a „*kleine Struve*”) címmel, s mintegy bevezetőül szolgált a komolyabb magánjogi tanulmányokba.¹⁰ Ugyanakkor a magánjog magasabb szintű elsajátítását valamennyi jénai joghallgató számára Struve egy évtizeddel korábban írott monumentális műve szolgált. Ezt az alább röviden ismertetendő munkát a korabeli jogászok csak a „*große Struve*” néven emlegették. A munka két részletben, 1658-ban és 1663-ban jelent meg, tehát Behamb jénai tanulmányai idején már a hallgatók rendelkezésére állt.¹¹ Struve tehát előbb írta meg igényesebb áttekintését, s utóbb írt ahhoz egy bevezető tankönyvet. Maga Struve egyébként nem volt nagy újjító, de őt tekintik azon törekvések megalapozójának, amelyek szemében a jogtudomány már nem a jogszabályok megismerésére (*cognitio*) szolgál, hanem elsődlegesen azt

---

STEINMETZ, Jena, 1958, 146; Roderich STINTZING, *Geschichte der Deutschen Rechtswissenschaft*, II., München, Leipzig, 1884, 150; Ernst LANDSBERG, *Richter, Christoph Philipp* = Allgemeine Deutsche Biographie, 28, Leipzig, 1889, 455.

⁹ Georg Adam Struve (1619–1692), 1646-ban Helmstädtben – ahol Hermann Conring tanítványa volt – szerzett doktori címet, s lett ugyanazon évben rendkívüli professzor Jénában. A korabeli szokásoknak megfelelően előbb az *Institutiones*, majd a hűbérjog, utóbb a *Codex* és végül a *Pandectae* rendes tanára lett, azonban mindvégig jelentős gyakorlati tevékenységet is kifejtett igazságszolgáltatási feladatai (udvari bírósági és a *Schöffentuhl* ülnöki tiszte) révén. 1667-ig folyamatosan ellátta tanári feladatait, a későbbiekben azonban két esetben is hosszabb ideig (öt, illetve 12 éven át) magas igazgatási tisztségeket töltött be a weimari udvar megbízásából, de 1673-ban, majd 1691-ben visszatért egyetemi katedrájára. A 17. század második fele egyik legjelentősebb német jogi írójának tekinthető. Vö. GÜNTHER, *i. m.*, 60; *Geschichte der Universität Jena*, *i. m.*, 145–146; STINTZING, *i. m.*, 146–164; *Deutsche und europäische Juristen aus neun Jahrhunderten*, hrsg. Gerd KLEINHEYER, Jan SHRODER, Heidelberg, 1996⁴, 513–514.

¹⁰ Georgii Adami STRUVII, uff Uhlstedt & Wenigen Jehna/ Icti, Ducum Saxo-Vinariensium Camerae Directoris & Consilarii Aulici, *Jurisprudentia Romano-Germanica Forensis: Olim in Academia Ienensi praelecta & explanata, nunc revisa & aucta; Adiectus est Index Rerum & Verborum*, Jенаe, 1670. – VD17 39:155966F. A munkát 1771-ig többször átdolgozták. Ezen száz esztendő alatt a „*kleine Struve*” becenéven közismert könyvet tekintették a német bíróságok előtt alkalmazott római jog legjobb összefoglalásának. 1689-ben és 1696-ban németül is megjelent, és beleilleszkedett azon előmunkálatok sorába, melyek a hatályos magánjognak az *institutiók* mintáját követő kodifikációjára törekedtek, ami már a 17. század közepe óta napirenden volt a németországi jogtudósok között.

¹¹ STINTZING, *i. m.*, 154–157.

a gyakorlati képességet (*habitus practicus*) jelenti, amely segítségével a jogot az emberi cselekvésekre alkalmazzák.¹² Struve a kor szokásainak megfelelően az általa elnökölt *disputatiók* és *dissertatiók* felhasználásával más tankönyveket is összeállított (*Syntagma iuris feudali*, 1653; *Syntagma iuris civilis*, 1658).

Mivel a jénai jogi kar koraujkori szervezet- és oktatástörténete meglehetősen feldolgozatlan, nem tudhatjuk biztosan, hogy a másik három katedra hogyan oszlott meg a Behamb idején a karon tevékenykedő tanárok, Ernst Friedrich Schröter,¹³ Johann Volckmar Bechmann¹⁴ és Johann Christoph Falckner¹⁵ között.¹⁶

Behamb jénai jogi tanulmányairól nincs semmilyen adatunk, hiszen *disputatio* nem maradt fenn a neve alatt. Minden bizonnyal részt vett azonban a kar hallgatói közéletében, hiszen 1664 áprilisában egy türingiai hallgatótársa természetjogi *disputatiójához* francia nyelvű,¹⁷ míg

---

¹² K[laus] LUIG, *Struve, Georg Adam (1619–1692)* = Juristen: Ein biographisches Lexikon: Von der Antike bis zum 20. Jahrhundert, hrsg. Michael STOLLEIS, München, 2001, 606–607.

¹³ Ernst Friedrich Schröter (1621–1676), 1652-től volt jogászprofesszor Jénában, valamint az udvari bíróság és az egyetemi szakértői testület (*Schöffensteinstuhl*) ülnöke és udvari tanácsos. Jelentősebb tudományos mű nem maradt utána, annál több *disputatio* a magán- és hűbérjog köréből. Vö. GÜNTHER, *i. m.*, 61; *Geschichte der Universität Jena, i. m.*, 149.

¹⁴ Johann Volckmar Bechmann (1621–1689), 1649-ben Jénában szerezte meg a doktori címet, ügyvédkedés után 1658-ban rendkívüli, majd rendes professzor lett. Behamb idejében még nem címezték *professor publicus*nak, de 1664-ben mégis betöltötte a kar dékáni tisztét. Ugyanakkor kerületi bírósági ülnök, a jogi kar szakértői testületének tagja és szász tanácsos volt már ekkor. Az egyik 1664-es *disputatio* üdvözlőversében a *Pandectae* oktatójaként tüntette fel magát. Vö. GÜNTHER, *i. m.*, 62; *Geschichte der Universität Jena, i. m.*, 146–147; *Disputatio Iuridica Inauguralis De Evictionibus*, Jenae, 1664. – VD17 14:021695X

¹⁵ Johann Christoph Falckner (1629–1681), már doktori címe 1659-es elnyerése előtt tartott magánórákat, utóbb rendkívüli, majd 1662-től rendes tanári alkalmazást nyert. A szokásoknak megfelelően ő is kerületi bírósági ülnök, a jogi kar szakértői testületének tagja és szász tanácsos volt. Vö. GÜNTHER, *i. m.*, 62; *Geschichte der Universität Jena, i. m.*, 149.

¹⁶ Időlegesen nem volt a kar tanára Behamb jénai tartózkodása idején Johannes Strauch (1612–1680), aki lipcsei tanárkodás után, 1655-ben Jénában lett jogi doktor, majd professzori kinevezést kapott, utóbb braunschweigi *protosyndicus* lett. 1668-ban tért vissza a jénai katedrák egyikére. Vö. STINTZING, *i. m.*, 232–238; GÜNTHER, *i. m.*, 61; *Geschichte der Universität Jena, i. m.*, 147; EISENHART, *Johann Strauch* = Allgemeine Deutsche Biographie, 36, Leipzig, 1893, 528–531.

¹⁷ *Disputatio Academica De Iure Naturali*, Quam [...] Praeside M. Johanne Christophoro HUNDESHAGEN, Fac Philosoph. Adjuncto Publico Eruditorum Examini exhibit Autor-Respondens Georgius Andreas FERBERUS, Molhusa-Thuringus. Ad d. April. In Acroaterio Philosophorum H.L.Q.C., Ienae, 1664. – VD17 39:154729N. Hundeshagennek több magyarországi tanítványa volt.

egy német joghallgatótársa vitakozása alkalmával, aki Georg Adam Struve professzor elnökletével a jegyzőkről vitakozott, latin üdvözlőbeszédet írt.¹⁸ Ez utóbbi adatból arra következtethetünk, hogy Behamb beletartozhatott abba a hallgatói körbe, akinek közvetlen vagy közvetett kapcsolata lehetett a jénai kar szellemi vezérével.

Jénai tanulmányai nem zárultak fokozatszerzéssel, és a következő néhány évről nem maradt fenn életrajzi adat. Csak annyit sejtethetünk, hogy a '60-as évek végén talán Bécsben is megfordult, hiszen itt jelent meg egy rövid jogi munkája 1668-ban, amely érdekes módon Hermann Conring munkásságához kötődik.¹⁹ Erre az időre tehető a katolikus hitre való áttérése is.²⁰

Behamb doktori címe

194

Valószínűleg a doktori vizsga letétele céljából iratkozott be Behamb 1672. május 23-án az ingolstadti egyetemre. Neve mellett a matrikulában a következő bejegyzés található: „*Austriaco-Hungarus, inclytorum statuum Superioris Austriae professor publicus institutionum (1. fl 30 kr.)*.”²¹ Tehát Behamb ekkor már linzi jogászprofesszor volt, s valószínűleg alkalmazásának utófeltételéül tűzték ki a doktori *titulus* megszerzését, amely még abban az évben teljesült is, hiszen mindkét jog doktora lett.²²

¹⁸ *Dissertatio Iuridica De Notariis Sive Tabellionibus*, Quam [...] Consensu atque Autoritate Magnifici & Nobilissimi Ictorum in Illustri Salana Ordinis, Praeside [...] Dn. Georg-Adamo STRUVEN/ Haereditario in Uhlstädt/ Icto & Antecessore hujus Academiae Femigeratissimo, Consiliario Saxonico Spectatissimo, Curiae Provincialis & Scabinatus Adessore Gravissimo, Facultatis Juridicae Seniore Meritissimo, Dn. Doctore, Patrono atque Promotore suo summo honoris & observantiae cultu aetatem devenerando, Publico placidoque Eruditorum examini submittit Johannes Augustus BEUTHER, Freiberg, Hermund. Autor-Respond. Ad d. 2. Aprilis A. MDCLXIV. In Themisterio Ictorum, horis consuetis, Ienae, 1664. – VD17 1:665503M.

¹⁹ *Orbis Catena*. (A teljes címet lásd alább.)

²⁰ Julius HOENINGHAUS, *Morgenröthe des Friedens, oder: Die Möglichkeit einer Wiedervereinigung der protestantischen Confessionen mit der katholischen Kirche, nach Grundsätzen angesehener protestantischen gelehrten, nebst einem chronologischen Verzeichnisse der denkwürdigsten Personen von der Reformation bis auf unserer Tage, welche vom Protestantismus zu der Katholische Kirche übergetreten sind*, Würzburg, 1828, 238.

²¹ Götz VON POLNITZ, *Die Matrikel der Ludwig-Maximilian-Universität Ingolstadt-Landshut-München*, II, 1600-1700, München, 1939–40, 996.

²² *Das Matrikelbuch der Universität Ingolstadt-Landshut-München: Rectoren Professoren Doctoren 1472-1872: Candidaten 1772-1872*, hrsg. Franz Xaver FRENINGER, Mün-

Az katolikus szellemiségű ingolstadti egyetem jogi karának – melynek ebben az időben öt *ordinarius* professzora volt – 1640-ben kiadott promóciós statútuma négyévi jogtanulás után tette csak lehetővé a *licenciatusi*, illetve doktori vizsgák letételét, ugyanakkor nem írt elő nyilvános doktori vitatkozást a doktorjelöltek számára. A *doctor utriusque juris* fokozat elnyeréséhez a jelölt először a kar professzori kollegiuma előtt vizsgázott *privatim* (*tentamen*), amit egy „*examen publicum rigorosum*” követett, melynek keretében a jelölt egy-egy kánonjogi és civiljogi jogeset megoldását dolgozta ki írásban, és arról szóban kellett beszámolnia („*figurieren und deduciren*”).²³ A vizsgák letételével a jelölt *licenciatus juris* lett, s külön ünnepélyes aktus révén avathatták utóbb *doctor utriusque jurissá*. A fokozatok megszerzése jelentős anyagi teherrel járt: hozzávetőleg egy akkori éves professzori fizetés ötödét kellett illetékként lerónia jelöltnek, s ehhez további „protokolláris” költségek is hozzáadódhattak még.²⁴

Behamb esetében nem lehetünk bizonyosak, hogy igazolni tudott négyévnnyi jogi tanulmányokat, ezért feltételezhetjük, hogy a frissen konvertált Behamb némi *dispensatiót* kapott ezen feltétel teljesítése alól. Az ingolstadti előírások azt is magyarázzák, hogy Behamb után nem maradt fenn doktori *dissertatio* (*disputatio inauguralis*).

Mindenesetre Behamb teljesítette a minden valószínűség szerint alkalmazásának feltételül kitűzött feladatot, s néhány hetes vagy napos ingolstadti tartózkodása után doktorként térhetett vissza Linzbe.

Jogoktatás Linzben

Mint láttuk Behamb 1672-ben, mint linzi *Institutio*-professzor tűnt fel Ingolstadtban. A megjelölést tekinthetjük akár rejtélyesnek is, tudván, hogy Linzben ekkoriban nem volt jogi kar. Ahhoz, hogy ezt a látszólagos ellentmondást feloldhassuk, fel kell göngyölnünk azon tények fonálát, melyeket Linz 17. századi oktatástörténete ebben a vonatkozásban kínálhat.

---

chen, 1872, 46; *Verzeichnis der Doktoren und Dissertationen der Universität Ingolstadt-Landshut-München 1472-1970: Band 1: Theologische, Juristische, Staatswirtschaftliche Fakultät*, hrsg. Lieselotte RESCH, Ladislaus BUZÁS, München, 1975, 98.

²³ Carl VON PRANTL, *Geschichte der Ludwig-Maximilians-Universität in Ingolstadt, Landshut, München zur Festfeier ihres vierhundertjährigen Bestehens*, München, 1872, 413.

²⁴ *Uo.*, 496–497.

A felső-ausztriai rendek már a 17. század elejétől fontosnak tartották, hogy saját gyermekeik megfelelő lovagi nevelést kapjanak, s ezért – a 16. század közepén életre hívott tartományi iskola (*Landschaftschule*²⁵) által a humaniorák terén nyújtott oktatás mellett – korán megszervezték a nemesi *exercitia*, a tánc- és a vívás-, valamint a labdajátékok oktatását. Ezek a készségek és ismeretek a kor felfogása szerint hozzátartoztak a nemes gavallér neveléséhez, előkészítést jelentettek a későbbi udvari- és katonai szolgálatra.²⁶ A rendek nem sajnálták erre a pénzt.²⁷

A felső-ausztriai rendek törekvései végeredményben arra irányultak, hogy a korabeli francia és német nemesi lovagakadémiák mintájára szervezzék meg saját fiak nevelését. A francia mintára kialakított német és osztrák lovagi akadémiák bizonyos matematikai, geometriai és hadépítészeti ismeretek mellett a lovaglás, a vívás és más fegyverek forgatásában adtak kiképzést az ifjaknak. Ehhez járult még általában bizonyos jogi, filozófiai és címertani tananyag, valamint a francia nemességre jellemzőnek tartott társasági viselkedésformák közvetítésének igénye, ami a tánc, a labdajátékok és a *lingua franca*, a kor diplomáciai és udvari nyelvének oktatásában nyerthette el beteljesülését. Fenti irányultság következtében a nemesi akadémiák céljukban és oktatott „tananyagukban” jelentősen különböztek a kizárólag tudós ismereteket adó korabeli gimnázium-, illetve akadémia-jellegű intézményektől, s még inkább az egyetemektől.²⁸

Linzben ugyanakkor nem jött létre a szó szoros értelemben vehető lovagi akadémia, de az evangélikus rendek az 1609-ben újra megnyitott és 1624-ig működő tartományi iskolájukat²⁹ látogató nemes ifjak számára

²⁵ A korabeli értelemben ez is egy ún. latin-iskola volt. Történetére vö. C. V. BAUER, *Die evangelische Landschaftschule in Linz a. D.: Ihre Geschichte und Einrichtungen von ihrer Begründung bis zur Auflösung 1550-1629*, Jahrbuch der Gesellschaft für die Geschichte des Protestantismus im ehemaligen und im neuen Österreich 45–46(1925), 1–46; Hermann SCHARDINGER, *Das Gründungsproblem des Linzer Gymnasiums* = Festschrift zum 400jährigen Jubiläum des humanistischen Gymnasiums in Linz, Linz, 1952, 13–42; Uő., *Studie zur Geschichte des Linzer Gymnasiums aus der Zeit der Landschaftsschule*, Historisches Jahrbuch der Stadt Linz 1957 (1957), 31–68; Max DOBLINGER, *Stiftung und Erstehen der Linzer evangelischen Landschaftsschule*, Jahrbuch der Gesellschaft für die Protestantismus in Österreich 67(1951), 19–24.

²⁶ MARKS, i. m., 337.

²⁷ Eduard STRAßMAYR, *Die Ämter-Organisation der Stände im Lande ob der Enns*, Mitteilungen des Oberösterreichischen Landesarchivs 1(1950), 256.

²⁸ MARKS, i. m., 338.

²⁹ Ennek történetére vö. az eddigiekén túl Joseph GAISBERGER, *Geschichte des k. k. akademischen Gymnasiums zu Linz* = Fünfzehnter Bericht über das Museum Franciscocarolinum, Linz, 1855, 1–122; Josef LENZENWEGER, *Das Jesuitenkollegium zu Linz als*

is törekedtek biztosítani a nemesi tudás és készségek elsajátítását. Sőt az 1629-ben a jezsuiták kezében egyesített, és a latin-iskolai oktatás mellett felsőbb tudományokat (*studia humaniora*) is nyújtó gimnázium³⁰ egyes kiválasztott nemes tanulói számára ugyancsak biztosították ezt a lehetőséget egy bennlakásos nemesi *convictus* keretei között.³¹ A fellépő gazdasági nehézségek miatt a bennlakási lehetőség fenntartása azonban túl költségesnek bizonyult, és 1636-tól inkább ösztöndíjat (*ad manus*) fizettek a támogatni gondolt tanulóknak, illetve szüleiknek.³²

Ugyanis a 17. század második harmadától a protestáns rendek anyagi lehetőségei jelentősen beszűkültek. Az ellenreformáció, az uralkodói hatalom túlsúlyossá válása egyre inkább háttérbe szorította a rendek politikai és társadalmi törekvéseit. Ennek ellenére a rendek továbbra is jelentős anyagi áldozatot vállaltak: egy 1655-ből származó kereseti listáról egy-egy táncmester, vívás- és labdajáték-oktató bérezéséről értesülünk, ugyanakkor a jegyzékekben akkor még nem szerepelt jogtanár.³³ Az elkövetkező évtizedekben a lovaglás, a francia- és olasz nyelv oktatása céljából is alkalmaztak tanárokat, és egy jogászprofesszort is fizettek,³⁴ (valószínűleg már 1672 óta, Behamb személyében).

1669-ben a felső-ausztriai rendek jelentős közreműködésével szintet lépett a linzi oktatás. A rendek megállapodtak a jezsuitákkal egy „*Studium philosophicum*” létrehozásában. A nemes ifjak és a többi diák jobb felkészítése érdekében a jezsuiták vállalták, hogy új tárgyakat (*mathesis, ethica, casus conscientiae, jus canon[ic]um*) vezetnek be.³⁵ Ezzel megteremtődött az alapja – a későbbi fejlesztéssel együtt – annak, hogy az iskola egy korabeli egyetem szintjét ugyan el nem érő, de egy szokásos gimnázium nívóját meghaladó, akkortól *lyceum*-nak nevezett

---

Ausgangspunkt einer O.Ö. Hochschule, Jahrbuch der Stadt Linz 1951, 42–48; Willibald KATZINGER, *Die evangelische Landschafschule zu Linz* = Die Geschichte des Akademischen Gymnasiums Linz, hrsg. Akademisches Gymnasium Linz, Linz, 1998, 1–31; Maria WIRTH, *Vorgeschichte, Entstehung und Entwicklung der Johannes Kepler Universität Linz* = 50 Jahre Johannes Kepler Universität Linz, hrsg. Maria WIRTH, Andreas REICHL, Marcus GRÄSER, Wien, Köln, Weimar, 2016, 26–32.

³⁰ Josef LENZENWEGER, *Der Kampf um eine Hochschule für Linz* = Eröffnungsschrift Hochschule Linz, Linz, 1966, 58–61; Erika SOKOLICEK, *Das Zeitalter der Jesuiten 1608-1773* = Die Geschichte des Akademischen Gymnasiums Linz, i. m., 33–52.

³¹ MARKS, i. m., 339 és 341–342. A *convictus*t a jezsuita gimnázium nemesi hallgatói számára „*privat-institution und exercitien halber*” hozták létre.

³² A rendszer egészen 1750-ig fennmaradt. Vö. *Uo.*, 343.

³³ STRABMAYR, i. m., 262–263.

³⁴ STRABMAYR, i. m., 264.

³⁵ STRABMAYR, i. m., 264. LENZENWEGER, *Das Jesuitenkollegium... i. m.*, 48–49. A kánonjogot viszonylag gyakran cserélődő jezsuita tanárok oktatták 1672-től. Vö. *uo.* 54.

oktatási intézménnyé váljon, amely 1674-ben a császártól elvileg megkapta a filozófiai fokozatok (*baccalaureus*, *magister*) odaítélésének jogát is, ami azonban nem vált gyakorlattá.³⁶

1672 és 1696 között a filozófiai tagozat három évfolyamán tanuló diákok száma 60 és 125 között mozgott, de általában közelebb volt a 100-hoz.³⁷ A *lyceum*ban kínált kánonjogi oktatás rendkívül népszerűségnek örvendett nemcsak a leendő lelkészek és szerzetesek, hanem a laikus, elsősorban nemesi származású ifjak körében is.³⁸ A „hivatalos” egyházi jogi oktatás mellett a jogi ismeretek iránti igényeket – jelenlegi tudásunk szerint 1672-től – egy világi jogot oktató professzor alkalmazásával kívánták kielégíteni, ugyanakkor ez a tanár nem tartozott a *lyceum* oktatói közé, hanem a többi nemesi ismereteket oktató tanárhoz hasonlóan a rendek alkalmazásában állt.

A rendek utóbb újabb kísérletet tettek az iskola egyetemmé emelésére, de ez a kísérlet is meghiúsult 1696-ban. Ezen kísérlet sodrában történt meg azonban a világi jog oktatásának bevezetése a *lyceum* keretein belül. Ezen jogi ismeretek oktatásának kezdetét a szakirodalom ugyanis 1696-ra teszi, midőn a rendek kezdeményezésére újjászervezték a nemes ifjak oktatását, és tudatosan újabb ismeretkörök felé nyitottak a már említett nemesi gyakorlati készségeken túl. Az irodalomban csak ekkortól neveznek meg egy jogtanárt, aki a rendek alkalmazásában állván naponta egy órát a jezsuita iskola előadójában, illetve egy órát saját lakásán volt köteles megtartani.³⁹ Ugyan ezzel a lépéssel a magánjog (*ius civile*) oktatása iskolai rendszerességet kapott, de – mint láttuk – ez korántsem nem jelenti azt, hogy ezzel kezdődött volna a világi jog oktatása Linzben.

³⁶ WIRTH, *i. m.*, 29.

³⁷ GAISBERGER, *i. m.*, 39–40.

³⁸ LENZENWEGER, *Das Jesuitenkollegium...*, *i. m.*, 54.

³⁹ A 15 évig hivatalában maradó dr. Jacob Pauli alkalmazását az irodalomban a rendek azon törekvése jeleként értékelik, hogy a *lyceum*ot fokozatosan egyetemmé fejlesszék. Ez a törekvés ugyan utóbb meghiúsult, de a magánjog oktatása állandósult a *lyceum*ban, igaz – egy ideig – mintegy „szabodon választható”, bár már külön tandíj lefizetése nélkül látogatható előadások keretében. Vö. LENZENWEGER, *Das Jesuitenkollegium...*, *i. m.*, 55–56; MARKS, *i. m.*, 343. és 349.

A linzi jogtanár

Behambnak tehát még nem volt doktori fokozata, midőn – legkésőbb 1672 elején – kinevezték a felső-ausztriai rendek jogtanárává, s ekkortól csaknem negyed századon keresztül (1672 és 1696 között) évi 500 forint éves fizetés fejében oktatott jogot a nemes ifjaknak.⁴⁰ A címekre és rangokra nagy hangsúlyt helyező barokk korban több mint húsz éven keresztül nem változott az a titulatúra, amelyet kizárólag Behamb műveinek címlapjairól ismerünk, s legteljesebb formájában így rekonstruálható: *Juris utriusque Doctor et Inclytorum Statuum in Superiori Austria Professor Institutionum Imperialium Publicus Ordinarius* (mindkét jog doktora, a nemes felső-ausztriai rendek nyilvános rendes professzora a császári Intitutiók oktatására).⁴¹ A '90-es években Behamb a császári ügyvédi címet („*advocatus caesariensis*”) is használta.⁴²

Tanári feladatairól nincsenek adataink. Járandósága nagyságrendileg megfelelt egy korabeli egyetemi *ordinarius* javadalmazásának,⁴³ ebből arra következtethetünk, hogy munkaterhe is közelíthetett a korban az egyetemeken elvártakhoz. Valószínűleg napi rendszerességgel kellett kötelező előadásokat tartania az *Institutiones* alapján, s esetleg lehettek külön keresetet jelentő magánórái is. Arról, kötelezve volt-e, hogy rendszeresen elnököljön vitatkozásokon, és adott esetben – külön díjazás ellenében – meg is fogalmazza a megvédendő téziseket, szintén nincsenek információink. Kezdetben talán elvárhatták tőle a *disputatiók* megtartását, de ennek mégis alig maradt fenn nyoma. A bizonyítottan az elnöklése alatt lebonyolított védések csekély száma kapcsán két lehető-

---

⁴⁰ Alfred MARKS, *Adelige Standeserziehung in Linz 1612-1750 = Jahrbuch der Stadt Linz* 1954, Linz, 1955, 370. Levéltári forrásokra hivatkozik.

⁴¹ Mindazonáltal a megjelölések bizonyos változatosságot mutattak: „*J.V.D. Inclytorumque Statuum Superioris Austriae professor Institut: Juris publici*” (1673); „*J.U.D. Inclytorumq; Statuum superioris Austriae Professor Institutionum Imperialium Juris publicus*” (1674); „*J. U. D. et Inclytorum Statuum Superioris Austriae Professor Institutionum Imperialium Publicus*” (1675); „*ICTus, & Professor Inclytorum Statuum in Superiori Austria*” (1676); „*Ictus, Inclytorumque Statuum in Superiori Austria Institutionum Iuris Imperialium Professor Publicus*” (1677); „*Juriscons et Inclytoru[m] Statuum in Superiori Austria Professor Institutionum Imperialium Publicus Ordinarius*” (1679); „*I.U.D. und der hochlöbl. Herren Herren Stände in Oesterreich ob der Ennß Professor Iuris Ordinarius*” (1684/1685); „*Juris-Consultus, et Inclytorum Statuum Archiducatus Austriae Supra Onasum Professor Ordinarius*” (1686).

⁴² „*I.U.D. Caesariensis Advocatus, nec non apud Inclytos DD. Status Professor Institutionum Iuris privati, & Publicus Ordinarius in superiori Austria*” (1692).

⁴³ Lásd azokat az összegeket, amelyeket az ingolstadti professzorok jövedelmét mutatják. Vö. VON PRANTL, *i. m.*, 487–491.

ség merülhet fel. Ha abból indulunk ki, hogy a felső-ausztriai rendek közelíteni kívánták a linzi *lyceum* színvonalát a korabeli egyetemekéhez, nem valószínű, hogy Behamb csaknem negyedszázados jogtanári tevékenységéhez mindössze két vitatkozás lenne köthető. Inkább vagy abból indulhatunk ki, hogy valamilyen okból a vitatkozások anyaga nem jutott el olyan számban a nyomdákba, mint az a hagyományos jogi karokon lehetséges volt, vagy az is felmerülhet, hogy a hallgatók érdeklődésének hiánya miatt a '70-es évek közepétől elmaradtak az ilyen jellegű foglalkozások.

Azt, hogy Behamb elsődleges feladata a juszteniánuszi *Institutiones* előadása volt, igazolja egy mintegy 100 oldalas kézirat is, amelyet egyik hallgatója készített, s ami a schlierbachi ciszterci apátság kézíratai között volt kimutatható.⁴⁴

Behamb oktatói tevékenységéhez szorosan kapcsolódik két tankönyv jellegű munkája, amelyek közül az egyiket egy rövidebb magánjogi összefoglalásnak, míg a másikat egy nagyobb lélegzetű közjogi *compendium*nak tekinthetünk. (Ezen munkák rövid bemutatására alább kerülhet sor.)

A tankönyvként értékelhető munkák (és az említett hallgatói jegyzet) mellett Behamb professzori munkájának mindösszesen két további nyoma maradt: a két Linzben lezajlott *disputatio*, melyek *praeseseként* ő van megjelölve az adott nyomtatványon, jogtanári pályájának kezdetére esett. Az első vitatkozás 1673-ban zajlott le, s lebonyolítási helyéül az ekkoriban csak „virtuálisan” létező nemesi *convictus* („*In Collegio Illustrium*”) van megjelölve. Ez a munka érdekes módon doktori vitatkozásként tünteti fel magát („*Exercitatio Inauguralis [...] historico-politica thesibus tribus...*”),⁴⁵ holott a linzi intézménynek ekkoriban

⁴⁴ Nr. 50. (66.) *Institutiones Imperatoris Justiniani commentatae per excell. et Doctiss. D. Joannem Ferdinandum BEHAMB. Auditore Jacobo Leonardo Hochenwarter, Lincii anno 1675 u. 1676, Fol. 13–123. Vö. P. Benedict HOFINGER, Verzeichniss der Handschriften der Bibliothek des Stiftes Schlierbach = Die Handschriften-Verzeichnisse der Cistercienserstifte, 2, Wien, 1891, 497.*

⁴⁵ *Exercitatio Inauguralis, Sub Augustissimis Auspiciis Invictissimi, Ac Potentissimi Leopoldi I. Imperatoris; Et Inclitorum Statuum, In Superiori Austria Prima Historico-Politica Thesibus Tribus, Una cum Subiecta Explanazione, ex Civili Prudentia, occasione §. 4. Instit. de J.N.G. & adductis publice proposita, Ab [...] Domino Joanne Adamo LANZIGER a Düsching, Provinciali Superioris Austriae, ibidemque J.V.S. Sub Moderamine D. Joan: Ferdinandi BEHAMB, J.V.D. Inclitorum Statuum Superioris Austriae Professoris Institut: Juris Publici, Lincii, In Collegio Illustrium Anno M. DC. LXXIII. Mense Februar, Lincii, 1673. – VD17 23:683824W.*

még formálisan sem volt fokozatadási joga.⁴⁶ A dolgozat maga a jusztiniánuszi *Institutiones* egyik fejezetéből kiindulva a kormányformákat tanulmányozza, vagyis elsősorban politikai, államszervezeti kérdéssel foglalkozik. A másik Behamb elnöklete alatt – két évvel később és „*in Auditorio consueto*” – megvédett, terjedelmes *disputatio*⁴⁷ négy érdekes jogi kérdést jár alaposan körül: a testvérházasság kérdését a civiljog, az isteni jog és természetjog oldaláról megvilágítva; a jogos háború alatt szerzett hadizsákmány feletti jogosultságot a *ius gentium* alapján vizsgálva; a kivégzést túlélő tolvaj újra kivégezhetőségét a büntetőjog oldaláról körüljárva; valamint a kánonjog és a civiljog alapján elemezve a puszta megállapodások (*pacta nuda*) kötelezettség-teremtő jellegét. Az értekezés szövegében utalást találunk rá, hogy a munkát Behamb írta.⁴⁸

Jellemző módon mindkét *respondens* joghallgatónak jelölte magát („*J.U.S.*”, „*Juris Cultor. Strenuo*”), annak ellenére, hogy Linzben nem létezett jogi kar. Ezek az idősebb hallgatók, valószínűleg a nemesi *exercitiumok* mellett a jogi tanulmányokat helyezték előtérbe, s ezért címezték magukat joghallgatónak.

Itt kell megjegyeznünk, hogy valószínűleg a jogi kurzusok keresettségé miatt Behamb néhány évig egy jogtanár kollégát is kapott maga mellé: hozzávetőleg 1678 és 1681 között Eligius Manderfeld, mindkét jog doktora adott jogtudományból magánórákat a felső-ausztriai rendek engedélyével a nemes ifjak számára. Egy elnökletével megvédett *disputatio* is fennmaradt a nevével.⁴⁹

---

⁴⁶ Vö. fennebb.

⁴⁷ *In Sempiternam Memoriam. Celsissimi & Reverendissimi Principis Episcopi Passaviensis. Submissa Pietatis Veneratione Erectum Gloriosum Iustitiae Templum, Quatuor Iuris Columnis innixum, Adque Accessum publicae Disputationis reclusum, In quo Ad Libram Lampadis vice suspensam, Primo: Totidem Qaeustiones [sic] Iuris appenduntur; Secundo: In utraque Lance pondera Rationum trutinantur; Tertio denique: Distincta Iudicii Acie ad Amußim Aequitatis examinantur.* Ab Aris Assistente Iustitiae Sacerdote D. Jo. Ferdinando BEHAMB J.U.D. & Inclytorum Statuum Superioris Austriae Professore Institutionum Imperialium Publico, Solenniter vero Respondente [...] D. Martino Friderico HÖLLER, A.A. L.L. & Philos. Magistro, nec non pro tempore Juris Cult. Strenuo, Lincii, in Auditorio Consueto. M.DC.LXXV. Mense [...] Die, [...] Hora [...] Ratisbonae, 1675. – RMK III., nr. 2715. - VD17 12:159587X

⁴⁸ Egy korábbi munkájára utal ekképpen: „[...] *de quibus videatur orbis Catena nostra, olim in gratiam Nobilium luci publicae donata.*” Uo., E.

⁴⁹ *Theses Legales ex Universis Institutionum, nec non Pandectarum Sacrorumque Canonum libris.* Decerptas sub Auspiciis Augustissimi et Invictissimi Romanorum Imperatoris, Hungariae et Bohemiae Regis, etc. Archiducis Austriae etc. etc. Leopoldi I. Publice propugnandae suscepit Lincii supra Onasum Metropoli, Illmus. D.D. Ioannes Philippus

Nem tudjuk, hogy hogyan és mikor végződött Behamb tanári tevékenysége.⁵⁰ Két adatból talán arra következtethetünk, hogy 1696 körül meghalhatott. Egyrészt – bár 1685-ből is ismert egy végintézkedése – 1696-ban újra végrendelkezetett,⁵¹ másrészt az a tény is ezt látszik alátámasztani, hogy bár már 25 éves tanári pálya állt mögötte, 1696-ban a linzi oktatás újjászervezésénél egy fiatalabb jogászt bíztak meg a világi jog előadásával.⁵²

S még egy rejtélyes adat: egy bizonyos Joannes Fridericus Behamb (*Hungarus, Bosoniensis*) 1677-ben és a következő évben előbb a retorikai, utóbb a logikai osztályba iratkozott be Linzben, a *lyceumba*.⁵³ Mivel akkoriban Behamb már bizonyosan jogászprofesszor volt, két eset lehetséges: esetleg tanárként jelenik meg a matrikulában, vagy talán valamely rokona, éppenséggel tizenéves fia lehetett az említett Joannes Fridericus.

Behamb munkássága

Igaz, munkásságát nem szülőhazája javára fejtette ki, a pozsonyi születésű Johann Ferdinand Behambot a 17. század legtermékenyebb *hungarus* jogi írójának kell tekintenünk. Ez a tény talán önmagában is elegendő lehetne ahhoz, hogy az alábbiakban röviden bemutassuk műveit, de mivel Behamb kora jellegzetes gyermekeként alkotott, munkásságának áttekintése a korabeli jogi szerzők munkamódszerébe, gondolkodásmódjába is betekintést adhat. Ezáltal egy „kismester” írásain keresztül kaphatunk képet arról a tudományosságról, amelynek peremén a korabeli hazai jogi irodalom is mozgott, illetve mozoghatott volna.

SPINDLER, L.B. Nobilis Dominus in Windstain, Irnharting, & Bolheimb, &c. Praeside, Praenobili, Clarissimo et Consultissimo Viro Eligio MANDERFELD AA. LL. ac Philosophiae Magistro, SS. Theologiae Candidato emerito, U.J. Doctore, ejusdemque apud Inclitos Status supra Onasum Professore Ordinario. Anno Dei Homini MDCLXXX. Mense [...] Die [...] Hora [...], Lincii, 1680. Továbbá MARKS, *i. m.*, 370.

⁵⁰ A Behamb életrajza körüli bizonytalanságot igazolja, hogy vannak, akik a bécsi és a salzburgi egyetem tanáraként is nyilvántartják őt. Vö. Soós István, *Hajnóczy József és Cornides Dániel levelezése*, Levéltári Közlemények 56 (1985), 101.

⁵¹ Valószínűleg Behambtól származik az a két végrendelet, melyet a tartományi levéltárban őriznek, melyet azonban nem volt alkalmunk tanulmányozni. Vö. Gerhart MARCKH-GOTT, *Oberösterreichisches Landesarchiv: Archiv der Landeshauptmannschaft*, Linz, 1990, 46. A hivatkozott lelőhely: Sch. 115. zw. 1574–1741 Testamente Nrr. 1–35. Nr. 23.

⁵² Lásd fentebb.

⁵³ VARGA Júlia, *Magyarországi diákok a Habsburg birodalom kisebb egyetemein és akadémiáin 1560-1789*, Budapest, 2004, nr. 1778.

A Behamb neve alatt megjelent művekben közös, hogy szinte kivétel nélkül egy nagyhatalmú pártfogóhoz írott ajánlással kezdődnek. Behamb megtalálta az utat a közelebbi és távolabbi környezetében fellelhető szponzorokhoz, akiknek – támogatásukért – sokszor meglehetősen szolgálalkúnak tűnő sorokkal mondott köszönetet. Sajátossága ezeknek az ajánlásoknak, hogy szinte semmilyen utalást nem tartalmaznak Behamb személyes sorsára vonatkozóan, tehát azokat nem hívhattuk segítségül az életrajz kikerekítéséhez.

Érdekes az is, hogy az alább bemutatandó munkák fele Linzben jelent meg, míg Bécsben kettő. A további három Regensburg, Strasbourg és Frankfurt am Main között oszlott meg. Ez mutatja, hogy a korabeli szerzők nem voltak ebből a szempontból sem helyhez kötöttek. Behamb művei közül kettőt többször is kiadtak, legnépszerűbb műve 10 kiadást ért meg, melyek közül négy már halála után került ki a sajtó alól.

1. A tény, hogy Behamb első munkája Bécsben jelent meg, több életrajzíró félrevezetett, hiszen emiatt vagy bécsi tanulmányait, vagy ottani tanári munkáját feltételezték. Egyiknek sincs konkrét nyoma. Ezen első, mindössze 11 oldalas munkácskája címéből kitűnően⁵⁴ egy négy magánjogi jogesetből álló gondolatfüzér, melynek kiindulási pontját Hermann Conring,⁵⁵ híres helmstedti polihistor egyik – jelenleg be nem azonosítható – munkája képezte. Conring volt Behamb kedves jénai professzorának, Struvénak az egyik tanára. Behamb valószínűleg Struve közvetítésével ismerkedett meg a korszakos gondolkodó munkáival.

2. Linzi jogtanárrá kinevezésének évében Behamb egy közel 200 oldalas, kisalakú könyvet adott ki – mint az a címlapról is kitűnik („*In gratiam cupidae legum juventutis, praesertim Nobilioris, quae in privatis collegijs singulariter nonnunquam brevi Manuductione informari amat, tanquam pro Cynosura edita*”) – (magán)tanítványai oku-

---

⁵⁴ *Orbis Catena: Ex Quatuor Civilium Causarum Annulis Connexa; Qua Invitantis Sapientiae Nutu, & Ductu Soluti Rerum Civilium Sectatores in deliciosum Rerumpublicarum Paradysum quasi ligati attrahuntur, diriguntur, deducuntur; Ex Fabricatu Partim Excellenter Admodum Docti Domini Hermanni CONRINGII: (Salve reliquo titulo) Partim Aliorum Connexionis a. Opera. Johannis Ferdinandi BEHAMB, Viennae Austriae, 1668. – VD17 547:716835C.*

⁵⁵ Hermann Conring (1606–1681), német polihistor, jogász, orvos, fizikus és politikatudós. Helmstedtben volt előbb filozófia-, majd orvos-, végül politikaprofesszor. A birodalmi alkotmányjog egyik legnagyobb hatású kutatója volt, őt tekintik a német jogtörténet-tudomány megeremlítőjének. Vö. csak első lépésként Bernhard PAHLMANN, *Hermann Conring (1606–1681) = Deutsche und europäische Juristen...*, i. m., 99–103; Michael STOLLEIS, *Conring, Hermann (1606–1681) = Juristen*, i. m., 141–142.

lására.⁵⁶ A munka már a címében (*Sciographia Struviana...*) utal kedves jénai professzorának, Struvenak *Syntagma juris civilis...* című hatalmas munkájára,⁵⁷ melyet Behamb jénai tanulmányai alatt maga is haszonnal forgathatott. A kezdő jogtanár saját művét e munka könnyített és egyszerűsített változatának tekinti („*Levi atque simplici via proponuntur*”).

Struve terjedelmes munkája (a két kötet 1663-as első teljes változata több mint kétezer oldalt tesz ki) a korabeli római jog egyik legismertebb összefoglalása volt, mely nagy népszerűségek örvendett. A két kötet szövegének alapjául a *Pandectae/Digesta* 50 könyvéhez készült *dissertationes et exercitationes* szolgáltak, melyeket Struve hozzávetőleg 1650 óta bocsátott vitára hallgatói közreműködésével Jénában.⁵⁸ Az 50 *exercitatio* anyagának rendezése tekintetében Struve a *Digesta* rendszeréhez tartotta magát (*Legalordnung*), de az egyes fejezetek korántsem dolgozták fel a *Pandectae* vonatkozó könyvének teljes anyagát, hanem minden egyes fejezetben csak egyes részek és részletkérdések kerültek feldolgozásra, és nem is volt minden esetben tartható a párhuzamosság Struve fejezetei és a *Digesta* egyes könyvei között. Az egyes *dissertationok* közel hasonló terjedelme és sematikus felépítése is mutatja, hogy a szövegek valóban az oktatásból kerültek ki. Ennek ellenére a szöveg világos és könnyen olvasható, a tézisekbe való beosztás jól szolgálja az áttekinthetőséget. A munka bizonyos elméleti bevezető után a *ius civile* magánjogát tárgyalja, de érinti a büntetőjogot és a perjogot is. Struve célja nemcsak a gyakorlatban érvényesülő hatályos római jog megismertetése volt, hanem a legfontosabb német-jogi intézményeket is beleszötte az előadottak rendszerébe.⁵⁹

⁵⁶ *Sciographia Struviana Iuris Privati: In Qua Iura Populi Rom: Communia, Ex Autoris nunquam satis laudandi Propria Iurisprudencia, quae in Syntagmate Iuris Civilis diligentissima, atque exactissima Interpretatione ab eodem sunt tradita; In Gratiam Cupidae Legum Iuventutis praefertim Nobilioris, quae in privatis Collegijs singulariter nonnunquam brevi Manuductione informari amat, tanquam pro Cynosura edita, Curá Johannis Ferdinandi BEHAMB, Linzii, 1672. – RMK III., nr. 2595. - VD17 23:689222Z.*

⁵⁷ Georgii Adami STRUVII, Hereditarii in Uhlstedt Icti, *Syntagma Iurisprudentiae, Secundum ordinem Pandectarum concinnatum: Quo solida Iuris fundamenta traduntur, Digestorum, & affines Codicis, Novellarum, ac Iuris Canonici Tituli methodice explicantur, controversiae nervose resolvuntur, & quid usus obtineat, monetur*, 1–2, Jenae, 1663. – VD17 1:013600F.

⁵⁸ Ebben a vonatkozásban a munka hasonló módszerrel (lánc-kommentár) készült, mint a korszak két legnevezetesebb *Digesta*-kommentárja, Samuel Stryk (*Specimen usus moderni pandectarum*, 1690–1710) és Augustin Leyser (*Meditationes ad Pandectas*, 1–11, 1713–1748) munkái.

⁵⁹ STINTZING, *i. m.*, 154–155.

Behamb, aki valószínűleg Struve nagy híve volt, magától értetődően nyúlt diák évei jól ismert művéhez, midőn egy bevezető tankönyvet kívánt írni saját hallgatói számára. (Ezzel mintegy megelőzte jénai mesterét, aki néhány évre rá készült el hasonló célú bevezető tankönyvével, a „*kleine Struve*”-val.) Amennyiben azonban a címe szerint magánjogi vázlatnak szánt könyvet összevetjük Struve mintaként megjelölt, nagylélegzetű munkájával, meg kell állapítanunk, hogy Behamb műve teljesen más szerkezetű, inkább egy *Institutio*-rendszer követő összefoglalásnak tekinthető, amelyben rövid négyfejezetes elméleti bevezető után nagyon sommásan – egyetlen fejezetben – foglalja össze a személyi jogot, különösen a házassági joggal spórolva. Viszonylag részletesen tárgyalja a dologi jogot, különösen az – egy későbbi munkájában monografikusan feldolgozott – tulajdon kérdését, és alaposan foglalkozik a *possessio* (a birtok) problémájával. A *ius in re* tárgyalása körében utal saját kora néhány feudális jellegzetességére, és ide köti rövid fejtegetéseit az öröklési jogról. A *ius ad rem*, a kötelmi jog tárgyalása során a római jogi hagyományoknak megfelelően különbséget tesz a *contractus* és a *pactum* között, külön tárgyalja a nevesített (reál- és konszenzuál-) és a nem nevesített szerződéseket. A *quasi contractus*ok felsorolása, és rövid büntetőjogi rész (*delicta privata, delicta publica*) után egy mindössze két fejezetre terjedő eljárásjogi áttekintéssel zárja a munkáját. A tételes magánjogot (*Pars specialis*) 28 fejezetben összefoglaló, a szöveget paragrafusokra osztó szövegben Behamb tetszőlegesen válogat Struve munkájából, sokszor szó szerint átvéve annak szövegét és hivatkozásait. A források közül az *Institutiones* és a *Digesta* szöveghelyeire, néha a *Codexre* utal. Míg műve elején még gyakrabban utal beazonosíthatón Struve munkájára, utóbb ez egyre inkább háttérbe szorul. Ennek ellenére az utókor – elsősorban Stintzinget követve⁶⁰ – mégis Struve munkája átdolgozásának tekinti Behamb e szerény kísérletét. Behamb rövid befejező soraiban kilátásba helyezi, hogy ezen vázlata mellé egy másik áttekintést készít, ami az osztrák helyi szokásjogot dolgozónál fel a római magánjoggal való egybecsengések és eltérések kiemelésével („*velim [...] cum Deo et Tempore alteram partem, accuratam videlicet Juris Consuetudinarij Austriaco-Provincialis per Observantiam imprimis recepti, non minus Harmonicam, quam dissonantem a Jure Civili Romanorum, Sciographiam*”).⁶¹

---

⁶⁰ STINTZING, *i. m.*, 156; EISENHART, *Georg Adam Struve* = Allgemeine Deutsche Biographie, 36., Leipzig, 1893, 680.

⁶¹ BEHAMB, *Sciographia, i. m.*, 196.

Behamb ezen tankönyve valószínűleg egész oktatói pályafutása során segédkönyvül szolgált hallgatóinak, ennek ellenére, mint azt láttuk, a hallgatók felkészülésében szerepet kaphattak a letisztított saját hallgatói jegyzetek is.

3. Behamb első monografikus jellegű írásának⁶² témájául egy öröklési jogi kérdést választott: az örökös örökségbe lépésének problémakörét vette górcső alá, azt vizsgálva, hogy az örökös részéről milyen magatartások tekinthetők az örökösként való fellépésnek (*pro herede gestio*), vagyis formális elfogadó nyilatkozat nélküli hagyaték-elfogadásnak, és mik lehetnek az ilyen beavatkozások következményei. A témakört az arisztotelészi négy *causa*-tanra alapozó vizsgálati módszerrel dolgozza fel, midőn a *pro herede gestio* kifejezés etimológiája és szinonimáinak rövid fejtegetése után magát a jelenséget a ható ok, az anyagi ok, a létrehozó ok és cél-ok rendszerében (*causa efficiens, materialis, formalis, finalis*) elemzi széles forrás- és szakirodalmi bázison. Ez az elméleti keret ad lehetőséget Behambnak arra, hogy részletekbe menően megvizsgálja, kik, mikor és milyen módon léphetnek fel az örökségbe való beleavatkozás („*Einmischung in die Erbschaft*“) céljából, és annak milyen jogi következményei lehetnek az örökösre nézve, különösen a hagyatéki tartozások rendezése tekintetében. Ez utóbbi vonatkozásban részletesen vizsgálja a különböző igénylők rendelkezésére álló keresetek körét. Ez után a *pro herede gestio*, valamint az örökségbe lépés és a beavatkozás (*aditio hereditatis*, illetve *immixtio*) közötti különbségeket vázolja fel, míg zárásként – mintegy elméleti fejtegetései gyakorlati jelentőségét alátámasztandó – egy példa-jogesen mutatja be a korábban kidolgozott állítások helytállóságát.

4. Behamb hungarológiai szempontból legfontosabb munkája egy csaknem 50 évvel korábban Strasbourgban megjelent, Magyarországgal foglalkozó államismereti munka újbóli kiadása, saját megjegyzésekkel ellátva.⁶³ Az alapul vett munka a magyar irodalomtörténetben többször

⁶² *Tractatus Theoretico-Practicus, Juris Privati, de Pro herede Gestione. Von Einmischung in die Erbschaft. Consulentiis cujusdam gratia Pro publica Justitiae defensione conscriptus, contra Sinceram Jurisprudentiam portentosis Assertionibus inepte Practicantem, nihilque Agentem, nisi in litibus quaerendi improbum lucrum, non vero Sacro Sanctam Iustitiam, A Joh. Ferdinando BEHAMB, J.U.D. Inclytorumque Statuum superioris Austriae Professore Institutionum Imperialium Juris publico, Ratisponae, 1674. – RMK III., nr. 2672. - VD17 1:015309S.*

⁶³ *Jo. Ferdinandi BEHAMB Icti, & Professoris Inclytorum Statuum in Superiori Austria Notitia Hungariae Antiquo-Modernae Berneggeriana: Perpetuis Observationibus Condecorata Nec non Indice Tum Marginali, Tum Reali illustrata, emendata, Argentorati, 1676. – RMK III., nr. 2773. - VD17 39:131168D.*

is említett, de igazán tüzetes vizsgálat alá eddig még nem igazán vett mű, Martinus Schödel pozsonyi polgárfiú, 1629-ben és 1630-ban az elzászi metropolisban megjelent mintegy kétszáz oldalas *quarto*-füzetecskéje, amely egy Matthias Bernegger történészprofesszor⁶⁴ előnktele alatt 1629 októberében megtartott vitatkozás tárgyát képezte.⁶⁵ Schödel munkája tulajdonképpen egy államismereti egyveleg, melyet az arisztotelészi négy-*causa* rendszerét követve állított össze a pozsonyi Bernegger-tanítvány, aki egyébként professzora házában lakott és használhatta is a tanár gazdag könyvtárát munkájának megírása során. A munka révén – későbbi értékelői szerint – egyrészt Magyarországot akarta megismertetni a tudós európai közönséggel, másrészt bizonyos védőirat szerepet is szánt neki. Könyve elején a historiográfiai és hungarológiai irodalom akkoriban ismert valamennyi művét számba veszi, ezek mellett ókori és modern történetírókat, jogi munkákat (Werböczy, Kithonich), szépirodalmi műveket és legendákat is felhasználva foglalozzik a „magyar” történelemmel. A sokféle megközelítést felvonultató, esősorban a *causa efficiens* (mi mozgatta a magyar történelmet?) vizsgálatát alátámasztó tényhalmaz összetartó fonala a szkíta-avar-hunmagyar történelem leírása, a szkíta őstörténettől kezdődően a honfoglaláson, Szent István uralkodásán és az egyes fontosabb királyok megemlékezésén keresztül, mely történelmi vonalat azonban meglehetősen nehezen lehet nyomon követni a nyelvészeti, etimológiai és más adatok tömegén át. A munka háromnegyedét kitevő történeti fejtegetések legfaj-súlyosabb részének azokat a kérdéseket tekinthetjük, ahol Schödel a magyar uralkodó pápai hatalomtól és Német-Római Szent Birodalomtól való függetlenségét vizsgálja.

A munka jelentősen kisebb hányadát kitevő második részében a *causae materiales* (*Materia*) vizsgálata során földrajzi (természeti kincsek, folyók, tavak), éghajlati, népkarakterológiai és kultúrára (nyelv, műve-

---

⁶⁴ Matthias Bernegger (1582–1640), osztrák protestáns családból származó egyetemi professzor, filológus, történész és politikatudós. 1613-tól a strasbourgi akadémia, majd egyetem professzora. Több magyarországi hallgatója volt. Vö. Carl BUNGER, *Matthias Bernegger: Ein Bild aus dem geistigen Leben Straßburgs zur Zeit des 30jährigen Krieges*, Straßburg, 1893; Franz Xaver VON WEGELE, *Bernegger, Mathias* = Allgemeine Deutsche Biographie, 2, Leipzig, 1875, 412–413.

⁶⁵ *Disquisitio Historico-Politica, De Regno Hungariae / Quam In Inclita Universitate Argentoratensi, Patrocinate Clarissimo Viro DN. Matthia BERNEGGERO [...] Publicae Et Amicabili Censurae subiicit Auctor Martinus SCHÖDEL, Posenio-Hungarus. Calend. Octob. in Auditorio Maiori, Argentorati, 1629.* – RMK III. 1440. és 6173. VD17 547:691850E - VD17 12:115073C - VD17 39:134458B; Újabb kiadása: Argentorati, 1630. RMK III. 1460 - VD17 23:308266U.

lődés, oktatás) vonatkozó adalékokkal és tényekkel is szolgál az olvasójának. A *causae formales (Forma)* keretében a vallási és egyházi élet, a jogforrások és jogszolgáltatás kérdései, államszervezeti tények és az államélet különböző vonatkozásai, köztük hadszervezeti kérdések kerülnek előtérbe.⁶⁶ A mű befejezetlen, hiszen a *causa finalist*, a magyar állam végcélját Justus Lipsius *Politica*-jára utalva határozza nagyon sommásan meg. Hiányosságai ellenére a munka egyetlen számottevő értékelője Schödel kísérletét a kor teljes hungarológiai tudását rendszerező munkának tekintette.⁶⁷

Behamb 1676-ban szinte teljes terjedelemben újra kiadta Schödel munkáját, és először is használhatóbbá tette azt azzal, hogy egy mutatót készített hozzá. Másodsorban pedig egy – az eredeti műhöz hasonló terjedelmű – megjegyzés-sorozatot fűzött Schödel és Bernegger megállapításaihoz.⁶⁸ A munka első részében elvitathatatlan Behamb azon törekvése, hogy – mintegy rekonstruálva és újrarendezve Schödel gondolatmenetét – könnyebben kezelhetővé, áttekinthetővé tegye az ötven évvel korábban készült hungarológiai munkát. Ezen célja elérését Behamb szinoptikus táblákkal is segíteni kívánta, amely módszert több későbbi munkájánál is alkalmazta. Behamb egy elméleti bevezető után, ahol megkülönbözteti az államleírást más tudományoktól és – korabeli neves szerzőkre (pl. Hermann Conringra) hivatkozva – leírja annak vizsgálati területeit, rendet tesz Schödel négy *causa* rendszerében is, és összességében a tudományos művek korabeli standardjához közelítve új épületet húz fel a strasburgi diák adatai alapján. A szinoptikus táblákkal érzékeltetett gondolati rendszerbe beilleszti Schödel pontokba szedett információit, majd az egyes pontokhoz saját megjegyzéseit, kiegészítéseit fűzi, sorra véve a *proemiumot*, s a négy *causa*hoz rendelt megállapításokat. Így például kronológikus sorrendbe rendezi a magyar történelemmel foglalkozó munkákat egészen 1668-ig, majd a korban elfogadott politikaelméleti keretekbe helyezve előlegezi meg a hun-szkita-magyar történelem Schödel által leírt eseményeit és tényeit, jellegzetes

⁶⁶ TURÓCZI-TROSTLER József, *A magyar irodalom európaizálódása* = Uő., Magyar irodalom – Világirodalom: Tanulmányok II., Budapest, 1961, 39–42. Uő., *A magyar felvilágosodás előtörténetéhez* = Uő., Magyar irodalom – Világirodalom: Tanulmányok I., Budapest, 1961, 361–362; Kees TESZELSZKY, *Respublica et Status Regni Hungariae: Magyarország kora újkori reprezentációja Európában és a republikánus politikai gondolkodásban*, Századvég 61(2011), 98.

⁶⁷ TURÓCZI-TROSTLER, *A magyar irodalom európaizálódása*, i. m., 218.

⁶⁸ Joh. Ferdinandi BEHAMB, *Observationes Hvngricarvm Rervm Berneggeri & Schödelii Disquisitioni* = Notitia Hungariae, i. m. (külön oldalszámozással).

akríbiával hol kiegészítve, hol korrigálva annak állításait. (Behamb a hazai szerzők közül feltűnően erősen támaszkodik Nadányi János történeti munkájára.⁶⁹) A hun történelem részleteiben való elmélyedés közben Balambértől kezdve saját koráig felsorolja a hun és magyar uralkodókat, majd (rövidebben, mint Schödel) Magyarországnak a Német-Római, illetve az Oszmán Birodalommal szembeni alávetettségét tárgyalja, de végeredményben Magyarország függetlenségéből indul ki. A következő részben (*Observationes ad causam materialem*) a természet- és társadalomföldrajzi adatokat egészíti ki. Itt valóban kiolvasható Behamb szövegéből néhány negatívnak tekinthető állítás a magyarok műveltségi színvonaláról (itt Conringot hívja tanúságnul),⁷⁰ valamint régi bátorságának és hűségének kétségessé válásáról. Tényleg kevés előnyös megjegyzése van – forrásai alapján – a magyarok, különösen a nemesek karakteréről.⁷¹ A magyar nemesekről szinoptikus táblák segítségével foglalja össze a szerinte tudni érdemes információkat, majd az ország néhány gazdasági előnyéről (bányászat, bor, állattenyésztés) emlékezik meg. Megjegyzési harmadik részében (*Observationes ad partem tertiam causam formalem*) az állami élet különböző vonatkozásait tárgyalja a Schödelénél nagyobb tudományos igényességgel: a királyi hatalomról és felségjogokról értekeznek. Rendkívül értékesnek tekinthető munkájának az a része, amelyben – Johann Otto Tabor, strasbourgji jogászprofesszor⁷² egyik, szintén pozsonyi hallgatója által megvédett

---

⁶⁹ Mindenekelőtt vö. *Iohannis Nadányi Florus Hungaricus: Nadányi János A magyar Florus*, sajtó alá rendezte HAVAS László et al., (ΑΓΑΘΑ XI.), Debrecen, 2001, I–XXIX.

⁷⁰ BEHAMB, *Observationes*, i. m., 132–133.

⁷¹ Tarnai Andor több munkájában is felidézi Behamb néhány kijelentését, és kiemeli a szerző Habsburg abszolutizmust kiszolgáló álláspontját különösen a vallásüldözéssel, a magyar nemesség álnokságával és a magyarok kulturális elmaradottságával kapcsolatban. Vö. TARNAI Andor, *Extra Hungariam non est vita*, Budapest, 1969, 73–78; Uő., *A magyarországi irodalomtörténetírás megindulása*, Irodalomtörténeti Közlemények (1971/1–2), 47–48; Uő., *Vorarbeiten und Neuansätze zur Erforschung der deutsch-ungarischen kulturgeschichtlichen Korrelationen im 17. und 18. Jahrhundert*, Berliner Beiträge zur Hungarologie (1993), 49.

⁷² Johann Otto Tabor (1604–1674), jogtudós, aki lipcsei, wittenbergi és jénai tanulmányok után 1631-ben Straßburgban szerzett jogi doktori címet. Kevéssel később ott lett professzor és idővel nagy tekintélynek örvendő jogász. 1659-ben Gießenben lett jogászprofesszor és az egyetem kancellárja. Vö. August Ritter VON EISENHART, *Tabor, Johann Otto* = *Allgemeine Deutsche Biographie* 37, Leipzig, 1894, 337–339; Christian Gottlieb JOCHER, *Tabor, Johann Otto* = *Allgemeines Gelehrten-Lexicon* 4, Leipzig, 1751, 978–979.

disputatiója nyomán⁷³ – ugyancsak szinoptikus táblák segítségével a magyar jogról értekezik bő 30 oldalon keresztül.

Behamb kiegészítéseiben ugyan nem lehet a magyarok iránti elfogultság nyomait felfedezni (hisz önmagát nem tekinti Magyarország lekötelezettjének, véletlennak tekinti pl., hogy itt született),⁷⁴ ugyanakkor nem tagadható, hogy pártatlannak nem igen nevezhető megközelítése ellenére is jelentős mértékben hozzájárult Schödel hiányosságainak pótlásához, a Magyarországról szóló információk – korabeli tudományosság mércéjével mért – fogyaszthatóbbá tételéhez és a vonatkozó irodalom áttekintéséhez.

5. Behamb első közjogi szárnypróbálgatása egy rövid munkácskában testesült meg,⁷⁵ melyet az uralkodókra aggatott különleges címek (*Titulos pomposos*) előnyeiről és hátrányairól fogalmazott meg. Ebben a munkában számos történelmi példát elővéve azt igazolja, hogy sem a monarchiákban, sem a polyarchikus (arisztokratikus vagy demokratikus) berendezkedésű államokban nem ildomos, adott esetekben veszélyes és mindenképpen visszatetszőnek minősíthető, ha az uralkodó, vagy egy polgár elfogadja, eltűri olyan rendkívüli címeknek, illetve megnevezéseknek a személyére aggatását, amelyek elsősorban az adott személy nem evilági tulajdonságait, isteni eredetét hangsúlyozzák. Különösen elítélendő, mikor valaki ilyen címekre aktívan áhítozik, esetleg uralkodóként önmagának adományoztatja azt. A címek halmozása sem növeli az uralkodó tekintélyét. Bizonyos – az adott államban szokásostól eltérő – tisztség-megjelöléseknek is lehet hátulütője a nem monarchikus közösségekben. A politikatudomány területére tartozó érvekkel tehát megfelelő óvatosságra int Behamb az ilyen címek használatával, halmozásával kapcsolatban. A címhasználat egy másik, jogi aspektusát

210

⁷³ BEHAMB, *Oservationes, i. m.*, 185–217. A munka ezen része külön jogtörténeti elemzést érdemelne, összevetve az alapul vett *disputatio* téziseivel: *Collationis Juris Romani Et Hungarici ta πρώτα* Sub Moderamine Dn. Joh. Ottonis TABORIS Jcti Et In Inclyla Universitate Argentinensi Professoris Primarii &c. Publicae eruditorum censurae exposita, & propugnata. Studio & operâ Johannis BEIGLERI, Posonio-Hungari Et Georgii Samuelis Hasenloffii Efferlingo Austrii. Argentorati, 1651. – RMK. III. 1777., 6313. Vö. P. SZABÓ Béla, *Differentiae és collatio - 17. századi munkák a római jog és a magyarországi jog(ok) összehasonlításáról* = Igazság, ideál és valóság: Tanulmányok Kardos Sándor 65. születésnapja tiszteletére, szerk. ELEK Balázs, HAGER Tamás, TÓTH Andrea Noémi, Debrecen, 2014, 284–286.

⁷⁴ BEHAMB, *Observationes, i. m.*, 145.

⁷⁵ Joan. Ferd. BEHAMB. Icti, Inclcytorumque Statuum in Superiori Austria Institutionum Iuris Imperialium Professoris Publici. *Tractatus Aulicus De Titulis Pomposis Imperantium Extraordinariis*, Lincii, 1677. – RMK III., nr. 2825. - VD17 1:088843L.

is megemlíti Behamb, midőn az uralkodók titulaturájukban olyan területek feletti uralmukat is hirdetik, melyeknek már nem urai. Itt is kifejez bizonyos aggályokat, de már korántsem olyan elítélő az álláspontja, mint az előzőekben.

6. A pozsonyi származású jogász munkái közül a legnagyobb korabeli hatást kétségtelenül a lókereskedelemmel kapcsolatos munkája érte el.⁷⁶ Nemcsak amiatt vélhetjük ezt, mert ezen munkája – 1678-as első megjelenését is számítva – mindösszesen tíz különböző kiadást ért meg, melyből hatot – ha egy részük esetében nem „kalózkiadásról” volt szó – valószínűleg még maga Behamb gondozott, négyet pedig mások egészítették ki.

Ami a munka „külső” történetét illeti, az eredeti mű, amelyet Behamb 1678-ban Linzben adott sajtó alá, egy 89 jogesetet tartalmazó német nyelvű gyűjtemény volt, amelyet egy először 1629-ben megjelent a lovak adásvételével kapcsolatos problémákat vizsgáló,⁷⁷ s utóbb több kiadást megért könyvecske, valamint néhány másik, a kérdéskört érintő jogi *tractatus* alapján állított össze Behamb. Johann-Wilhelm Rövenstrunck gyakorló jogász⁷⁸ munkáját jelentősen továbbfejlesztve, az ott kifejtett szabályokat felhasználva – melyek elsősorban a lovaknál jelentkezhető rejtett hibák esetén indítandó *actio redhibitoria*, illetve *actio aestimatoria* szabályait tárgyalták – Behamb olyan jogeseteket kreált, amelyek alkalmat adtak a témakör csaknem teljes anyagának kazuisztikus feldolgozására. Más szerzőket is segítségül hívott (ezek közül a legfontosabbakat a munka címlapján is megemlíttette), így törekedvén témája mind kimerítőbb áttekintésére. A Linzben megjelent munka nagy siker lehetett, mert – mint az az egyik későbbi kiadás előszavából kiténik – hamarosan ritkaságszámba ment, és többször is újra

---

⁷⁶ Első változat: Johann Ferdinand BEHAMS I.U.D. und der Hochlöbl. Herren Herren Stände in Oesterreich ob der Ennß Professoris Iuris Ordinarii. *Von Roßtauscher-Recht: Neun und achtzig außerlesene/ Decidirte Casus, und Resolvirte Fragen. Welche aus Denen Weltberühmtesten Rechtsgelehrten/ als D. Roevenstruncks/ Speidels/ Strauchens/ Raths/ Carpsovs/ Richters/ Brunnemanns/ Schwendendorffers/ und andern zusammen getragen/ mithin aber auff die allerfügichste Art und Weiß/ allermassen heut zu Tage gewöhnlich/ in öffentlichen Truck gegeben worden*, Lintz, 1678.

⁷⁷ Johannis-Wilhelmi ROVESTRUNCK, I.U.D. *Meditationes Aedilitiae, De Iudicio Equestri Tum Redhibitorio, Tum Aestimatorio, Ad tit. D. de Aedilit. Edicto. & C. de Aedilit. action, Marpurgi Cattorum*, 1629. – VD17 1:014657W.

⁷⁸ Johann Wilhelm Rövenstrunck (1596–1655), mindkét jog doktora, irodalmi tevékenységet is folytató gyakorló jogász, aki a nyugati Sauerland területén fekvő, akkoriban brandenburgi örgróf uralma alatt álló vesztfáliai Kierspe városában volt 1640-től választófejedelmi bíró. Vö. Edmund STRUTZ, *Bergisches Geschlechterbuch*, 3, (Deutsches Geschlechterbuch 83), Görlitz, 1935, 84.

kellett nyomni.⁷⁹ Így 1684-ben Nürnbergben,⁸⁰ 1685-ben legalább két ízben, Bielefeldben, valamint Frankfurtban és Lipcsében is megjelent eredeti szövegében.⁸¹ 1692-ben Behamb – érzékelve a jelentős érdeklődést egy ilyen jellegű, német nyelvű segédkönyv iránt – a munka teljes átdolgozásához fogott, és azt három vonatkozásban is továbbfejlesztette.⁸² Egyrészt a feldolgozott esetek számát 89 *casu*sról 117 jogesetre növelte, ezzel bővítve az anyagot. Ezen rész zárásaként az egyes jogesetek mögött meghúzódó jogi problémát egyetlen eldöntendő *quaestió*ba összefoglalva ismét állást foglalt az adott ügyben. Másodsorban hozzáfűzött az előzőekhez egy latin nyelvű kérdéssorozatot,⁸³ amely Rövenstrunck munkájának szerkezetét követve mindösszesen 185 eldöntendő *quaestió*t tartalmazott, melyeket általában az említett munkára utalva válaszol meg. Az igazi kibővítést azonban az jelentette, hogy külön címlappal (tehát lehetővé téve az esetleges külön értékesítést is), az előzőekhez hozzákötött egy új munkát is, amely – a *Rosz-Tauscher-Recht*-ben megismert metódussal – 59 jogesetet tárgyal a lovak kölcsönadásával összefüggésben felmerülhető jogviták kapcsán. A füzet végén ebben az esetben is újból külön felsorolásra és megválaszolásra kerülnek a lecsupaszított jogkérdések.

⁷⁹ A munka néhány kiadására már Kóssa Gyula felhívta a figyelmet. Vö. Kóssa Gyula, *Magyar állatorvosi könyvészet 1472-1904*, Budapest, 1904, 18–19.

⁸⁰ Nürnberg, 1684. – RMK III., nr. 3309. (címlap tartalmilag azonos az előzővel).

⁸¹ Franckfurt und Leipzig, 1685. – RMK III., 3343, VD17 3:010421C; Bielfeld, 1685. – VD17 32:654864S (címlapok tartalmilag azonosak az előzőkkel).

⁸² Joan. Ferdinandi BEHAMB Icti Austriaci supra Onasum. I. *Neu revidirt- und mit 117. außerlesenen Decidirten Casibus auch resolvirten Rechts-Fragen vermehrt und verbessertes Rosz-Tauscher-Recht: Cum Supplemento Selectarum Quaestionum Synopticarum ad Equestre Iudicium Spectantium Ex Jo. Wilhelmi Rövenstrunck I.U.D. Meditationibus Aedilitiis extractarum*. II. *Das seithero neu angefügte und annectirte Rosz-Ausleiher-Recht: Dero Pferd entweder zur Freundschaftt und allerdings umbsonst/ oder aber gegen gedintgen Lohn Mietweiß zu dienen pflegen. Welches Auß 59. Decidirten Casibus, und resolvirten Rechts-Fragen applicirter massen gantz klar kan erlermet werden*, Francofurti ad Moenum, 1692.

Hozzájárul külön címlappal: Joan. Ferdinandi BEHAMB, Icti Austriaci fuprá Onasum, *Rosz-Ausleiher Recht. Dero Pferden, So entweder ausz Gutwilligkeit zur Freundschaftt gratis, und ohne Lohn geliehen, oder aber um rechtmäßigen gebührenden Lohn gedingt, oder gemietet werden. Welches Ausz 59. decidirten Casibus, und resolvirten Fragen, applicirter massen, gantz klar kan erlermet werden*, Francofurti ad Moenum, 1692. – RMK III., nr. 3732; VD17 1:015696U.

⁸³ *Supplementum Selectarum Quaestionum synopticarum, ex Ioan. Wilhelmi Rouenstrunck, J.U.D. Meditationibus Aedilitiis contentarum* [...] = Rosz-Tauscher-Recht..., i. m., 65–88.

Az 1692-es kiadás lehetett az utolsó, amit Behamb gondozott. Csak nyomdatechnikai változásokkal jelent meg a komplett munka 1707-ben.⁸⁴ 1715-ben⁸⁵ (és azután még két ízben 1735-ben és 1745-ben) egy további bővítmény járult a Behamb által kialakított szerkezethez: egy bizonyos Salander a fuvarozókra vonatkozó jogi munkácskával egészítette ki az eddigieket. (Ez a munka is külön címlappal bírt.⁸⁶) Mindez a Behamb által kialakított részek tartalmát már nem érintette.

Ami a Behamb eredeti munkájának tartalmát illeti a *Roßtauscher-Recht* első részében tíz fejezetben olyan jogeseteket dolgoz fel a szerző, melyek a valamely hibában szenvedő lovak visszaadásának lehetőségeit (*actio redhibitoria*) járják körül nemcsak adásvétel, hanem más jogügyletek esetén is. A kérdések java a lovak legsúlyosabb betegségeire és hiányosságaira koncentrál, melyek megalapozhatják az áru visszautasítását és -adását akár szubjektív, akár objektív rejtett hiba esetén. Külön fejezet szól az eladó által tett különböző tartalmú minőségi ígéretek jelentőségéről, a lóval adott esetleges tartozékokkal és felszereléssel kapcsolatos problémákról. Részletesen megvilágítatnak a vonatkozó kereset megindításához szükséges előfeltételek, a kereset megindítására rendelkezésre álló határidő, valamint a sikeres kereset joghatásai. Behamb az alperes esetleges kifogási lehetőségeire is példákat hoz. A konstruált *casusok* segítségével az előbbinél jóval rövidebben tárgyalja a korban *actio aestimatoriának* nevezett árleszállításra irányuló keresetet (klasszikus római elnevezéssel: *actio quanti minoris*), melynek vonatkozásában a kereset előfeltételeit, benyújtásának határidejét, az árkülönbözet kiszámítási módját és a keresetnek az *actio empti*hez való viszonyát helyezi előtérbe. Mindösszesen 44 olyan betegséget sorol fel, melyekre árleszállítási igényt lehet alapítani.

---

⁸⁴ RMK III., 4589. (A főcímlap tartalmilag egyezik az előzővel)

⁸⁵ Joan. Ferdinandi BEHAMB Icti Austriaci supra Onasum. I. *Neu revidirt- und mit 117. außelesehenen Decidirten Casibus auch resolvirten Rechts-Fragen vermehrt und verbessertes Rosz-Tauscher-Recht, Nebsteinen Anhang unterschiedener kurzen Fragen Aus Joan. Wilhelmi Rövenstrunck, J.U.D. Meditationibus Aedilitiis gezogen.* II. *Das neu angefügte und annectirte Rosz-Ausleiher-Recht: Derer Pferde so entweder zur Freundschaftt und allerdings umsonst/ oder aber gegen gedingten Lohn Miethweiß zu dienen pflegen. Welches Auß 59. decidirten Casibus, und resolvirten Rechts-Fragen applicirter massen gantz klar kan erlernet werden/ auch hin und wieder mit unterschiedenen Anmerkungen und III. Den nöthigen Fuhr-Manns-Recht/ vermehret hat SALANDER, Francofurti et Lipsiae, 1715.*

⁸⁶ SALANDERS *Neues und nützliches Recht der Fuhr-Leute, in welchen Die Fuhr-Leute nach ihrer Art und Gebrechen auch ihren Rechte vor- in- und nach der Reise betrachtet werden, Worzu noch beygefüget ist ein Anhang Unterschiedener Curieusen Fragen Aus den Pfand-Recht, Franckfurt und Leipzig, 1715.*

Az 1692-es bővített kiadás a korábbi szövegváltozathoz képest további 28 esetet konstruál az imént vázoltakhoz hasonló szerkezetben. Mint említettük Behamb ebben az évben jelentősen továbbfejlesztette eredeti művét és kiegészítette azt 59 olyan jogesettel is, melyek a lovak kölcsönzésével kapcsolatos jogi problémák megvilágítását célozták. A *Rosz-Ausleicher-Recht* első részében a lovak ingyenes haszonkölcsönéből származó részletkérdéseket dolgozza fel 39 jogeset segítségével, majd a lovak bérlésével foglalkozik 20 jogeset erejéig.

Az egyes *casusok* feldolgozásának sémája, melyet Behamb mindvégig következetesen követ, így vázolható: a rövid tényállás után a felmerülő jogkérdés megválaszolása következik, utalással a jogforrásra, illetve valamely szerző véleményére, majd a *ratio decidendi* rövid kifejtése, valamint az állásfoglalást megerősítő további források felsorolása jön.

A munka népszerűségét nem csak a gyakori új kiadások és átdolgozások bizonyítják. A korabeli szakirodalomban többször hivatkoztak Behamb munkájára,⁸⁷ sőt még a 19. században is bizonyos alpmunka-jelentőséget tulajdonítottak a linzi jogtanár szavatossági kérdéseket feldolgozó munkájának.⁸⁸

7. A korabeli magánjogi gondolkodás és munkamódszerek hű képeként értékelhetjük Behamb következő, több mint 100 oldalas munkáját is, amely szintén tanári tevékenységéből nőhetett ki. Ezen „elméncségében”⁸⁹ nem az egész magánjog áttekintésére törekszik, hanem

⁸⁷ Még Samuel Stryk is idézi a munkát az *aedilisi* kereseteket tárgyalva. Vö. Samuelis STRYKII, JC. *Specimen Usus Moderni Pandectarum [Ad libros 1-38]. Continuatio Altera. A Libro XIII. usque ad XXII. In Academia Fridericiana Publicis Disputationibus Proposita*, Halæ Magdeburgicæ, 1735, 699; *Dissertatio Inauguralis Iuridica De Vitiis Pecorum Venalium, oder: Vom Recht der Vieh-Mängel*, quam praeside [...] Christiano Gottl. BVDERO [...] Pro Licentia [...] Avctor Ioannes Fridericus IVNIVS, Ienae, 1740, 32.

⁸⁸ Vö. többek között Johannes Andreas HOFFMANN, *Auserlesene jedoch vollständige Juristische Bibliothek, Worinnen Die vornehmste Wercke, Bücher, und academische Abhandlungen welche von allen Theilen der Rechtsgelahrheit Als Natur- Völker-Griechischen- Römischen- Pöbstlichen- Peinlichen- Teutschen- Lehn- Staats- Rechten, bis auf diese Zeit zum Vorschein gekommen [...]*, 1, Jena, 1748, 286–7; Friedrich Benedict WEBER, *Handbuch der ökonomischen Literatur*, 2, Berlin, 1803, 26; J. F. HOFACKER, *Anleitung zu Beurtheilung der Hauptmängel der Hausthiere*, Tübingen, 1825, 39.

⁸⁹ Joannis Ferdinandi BEHAMB Iuricons Et Inclitoru[m] Statuum in Superiori Austria Professoris Institutionum Imperialium Publici Ordinarii. *Argutiae Iuris Civilis Theoreticae maximam partem ad Usum Practicum directae: Quibus Natura Domini Definitione, ac Divisione Positive, & Remotive exprimitur*. In gratiam Auditorum Iuris pro

egyetlen jogintézménnyel, a tulajdon jelenségével foglalkozik, azt is meglehetősen szűk körben: két terjedelmes *tractatus*ban, melyek két-két *membrum*ra oszlanak, egyrészt a tulajdon meghatározásának (*definitio domini*), másrészt a tulajdon osztályozásának (*divisio domini*) kérdését járja körül viszonylag széles irodalmi bázison. Az egyes *membrum*okban kifejtett gondolatok mintegy tézis-antitézis viszonyban állnak egymással, az első részben előadott megállapítások jelentős részét – megfelelő érvek elővezetésével – cáfolja az adott második rész. Az arisztotelészi dialektika szinte teljes eszköztárát felvonultató fejtegetések rendkívül aprólékosan járják körül a *dominium* szó etimológiáját, a tulajdonjog *ius in re* jellegét, aláhúzzák, hogy tulajdon csak testi dolgokon állhat fenn. Behamb alapos vizsgálat alá veszi Bartolus nevezetes tulajdon-fogalmát („*ius perfecte disponendi de re corporali, nisi lege prohibeatur*”), és egyes elemeiben támadja is azt. A második *tractatus*ban a tulajdon hatféle megkülönböztetését (pl. *dominium directum et utile, dominium plenum et minus plenum, dominium naturale et civile*, stb.) tárgyalja végig, majd egyes esetekben az elfogadott megkülönböztetést kétségbe vonja. A munka végén kérdések segítségével foglalja össze – saját felfogása szerint a gyakorlat számára is hasznosnak tekintett – munkájának legfontosabb megállapításait, ezzel is aláhúzza, hogy a munka a jogtanuló ifjúság számára íródott. Ennek ellenére bizonyos tudományos visszhangja is volt a munkáskának, hiszen megjelenése után alig három évvel egy wittenbergi *dissertatio*ban reagáltak Behamb megközelítésére,⁹⁰ s ez utóbbi vitairatot egy évtized múlva Christian Thomasius is arra méltatta, hogy egyik *dissertatio*-gyűjteményébe felvegye.⁹¹

8. Az életében három kiadásban megjelent közjogi összefoglalását⁹² Behamb – a *praefatio ad lectorem* tanúsága szerint – szintén az ifjúság

---

excolendo ingenio typis publicis impressae [...], Lincii, 1678. – RMK III., 2913. További kiadása: Lincii, 1679. – RMK III., 2993. - VD17 28:732355C.

⁹⁰ Christfr. WAECHTLER, I.U.L. *Dissertatio De Iure In Re: Comparata Ad V. Clar. Jo. Ferdin. Behamb, IC. Et Prof. Austriaci, Argutias Iuris Civilis*, Wittenbergae, 1682. – VD17 23:627767N.

⁹¹ Christiani THOMASII [...] *Dissertationes Juridicae Varii Argumenti In Academia Lipsiensi Ab Ipso Publice Habita* Nunc Coniunctim Editae Et Variis Emendationibus Ac Additionibus Locupletatae Una Cum Indice Triplici, Lipsiae, 1695, 235–268. – VD17 1:007486G.

⁹² Első változat: Joan. Ferdinandi BEHAM, I.U.D. *Eiusdemque Professoris apud Incltyos D.D. Status supra Onasum Ordinarii. Institutiones Iuris-Prudentiae-Publici Universalis Notitiam Reipublicae Romano-Germanicae, Iuriumque Ad Statum Eiusdem Publicum Pertinentium Exhibentis: Quae Duobus Capitibus Distinctae, Nec non novo, Inque Flo-*

tanítására szánta, s a munkát Lipót császár fiának, az első kiadás megjelenése idején még csak hatéves József főhercegnek – a későbbi német-római császárnak és magyar királynak – ajánlotta. Behamb abból – a mások által⁹³ is vallott – nézetből indul ki, hogy egy igazán jó rendszerű *Compendium juris publici* nem készült a 17. században, és – kissé szerénytelenül – ő ezt a hiányt kívánja pótolni több mint ötszáz oldalas munkájával. Azonban feladatát nem csupán a szoros értelemben vett hatályos közjogi kérdések tárgyalásával látja megoldandónak, hanem a Német-Római Birodalom államéletéről megfogalmazandókat a történeti, földrajzi és politikai vizsgálódások keretébe helyezi el. A két nagy fejezetre osztott munka első felében („*De Notitia Reipublicae Romano-Germanicae*”) egy terjedelmes elméleti bevezetőt olvashatunk, amely a közjog tudományának (*Juris-publici-prudentia*) fogalmát és felosztását taglalja, megkülönböztetve azt magától a közjogtól. Majd az egyetemes és különleges közjogtudomány között különbséget téve, előbb – mint egy *a causa efficiens* vizsgálataként – a Német-Római Szent Birodalom történetének vázlatát adja a szerző, Nagy Károlytól kezdve. A közjogtudomány tárgyaként – *a causa materialis* oldaláról – a birodalom földrajzi viszonyait, territóriumait, szomszédjait és természeti viszonyait (folyók, városok, ásványkincsek) és lakosainak jellemvonásait vizsgálja. A közjogtudomány *causa formalis*aként a birodalom politikai viszonyainak leírására tesz kísérletet, kiemelten foglalkozva a császár személyével, titulaturájával és választásával, ezáltal a világi és egyházi választó fejedelmek szerepével, valamint a birodalmi rendekkel (nemesek:

---

rentibus Austriacis Provinciis primo ante omnes conamine deductae sunt Ex Principiis partim cognoscendi Communibus, & Propriis, in Doctrina cum Extra-Essentiali per Definitionem, atque Divisionem, Lincii, 1684. – RMK III., nr. 3297. - VD17 384:709574Q; Második változat: Joan. Ferdinandi BEHAM, Iuris-Consulti Austriaci Institutiones Iuris-Prudentiae-Publici Universalis Notitiam Reipublicae Romano-Germanicae, Juriumque Ad Statum Eiusdem Publicum Pertinentium Exhibentis: Quae Duobus Capitibus Distinctae, Nec non novo, Inque Florentissimis Austriacis Provinciis primo ante omnes conamine deductae sunt Ex Principiis partim cognoscendi Communibus, & Propriis, in Doctrina cum Extra-Essentiali per Definitionem, atque Divisionem: tum essentiali, quae objectum sistit, Idque per causas Historico-Geographico-Politice pertractat; partim vero Essendi tum propriis, cognitionem jurium seorsim exponentibus; tum communibus, eandem complexe tradentibus Collectae vero Ex Consummatissimis Iuris-Prudentiae-Publici Doctoribus maximam partem Neotericis in Expositione subinde allegatis, Lincii, Noribergae, 1687. – RMK III., nr. 3451. – VD17 12:159581B. Harmadik változat: Joan. Ferd., BEHAM J. U. Doct. Ejusdemque Professor apud Inclitos D. D. Status supra Onasum Ordinarij, Institutiones Iuris Prudentiae Publici Universalis, Francofurti ad Moenum, 1691. – RMK III., 3683.

⁹³ Johann Jacob MOSER, *Teutsches Staats-Recht*, Nürnberg, 1737, 28.

principes, prelatos, comites et barones – birodalmi városok: *liberae civitates*). Rövid leírást ad a különböző jogú városokról, igazgatási egységekről és uradalmakról, s végül viszonylag részletes képet fest a *Reichstag* működéséről is. A birodalom államformáját (az ekkor még uralkodó arisztotelészi államforma-tanhoz kapcsolódóan) egyébként a korabeli közjogtudósok többségéhez hasonlóan vegyes jellegűnek (*status mixtus*)⁹⁴ tekinti, bár nem a *monarchia* és *aristocratia* elegyének látja, hanem egy *monarchia limitataról* beszél a császár hatalmáról szólva.⁹⁵ Végül az első fejezet végén a közjogtudomány *causa finalisának* kérdésével foglalkozik: a *salus rei publicae* megvalósításához a közjog azzal járul hozzá, hogy megfelelően értelmezi a jogszabályokat, melyek az állami aktusok megvalósulásához, a gondos kormányzáshoz szükségesek.

Mindezek után, a mű nagyobb felét kitevő második *caputjában* („*De Notitia Jurium ad Statum Reipublicae Romano-Germanicae pertinentium*”) – mintegy „különös részként” – tulajdonképpen a Birodalom államjogának összefoglalását adja. Vizsgálódásait az uralkodónak fenn tartott jogok (*jura majestatica*) számbavételével, a választófejedelmek és a rendek beleegyezésével gyakorolható jogok vizsgálatával kezdi, s eljut a rendek jogosítványai és a különböző személyi és területi körben érvényesülő privilégiumok és külön jogok áttekintéséig. Műve utolsó száz oldalán pedig a közjogtudomány általános – a német birodalmi viszonyoktól némileg elvonatkoztatott – elméletét foglalja össze, foglalkozván a jogforrásokkal, néhány magánjogi vonatkozással (a személyi, dologi, öröklési és kötelmi jog területére is elmerészkedve) és viszonylag nagy terjedelemben eljárásjogi és bírósági szervezeti kérdésekkel. Utóbbi tekintetben ismét visszatér a birodalmi ítélkezés különböző szintjein folyó eljárások vizsgálatára, így az udvari és kamarai bírászkodásra. Jelentős teret enged a jogorvoslati eljárások elemzésének is. Érdekessége a munkának, hogy alig szól az osztrák tartományok és a Birodalom közjogi kapcsolatáról.

Behamb ezen legerjedelmesebb munkája jogi írói munkásságának csúcspontját jelenti, s a korabeli német *Reichspublizistik*⁹⁶ jellegzetes művének tekinthető, még ha nem is sorolható annak jelentősebb munkái közé.

---

⁹⁴ Vö. Michael STOLLEIS, *Geschichte des öffentlichen Rechts in Deutschland: Erster Band 1600-1800*, München, 1988, 182.

⁹⁵ BEHAMB, *Institutiones*, i. m., 225.

⁹⁶ STOLLEIS, i. m., 230–231.

9. Következő – közel nyolcvanoldalas munkájában – ismét egy magánjogi részletkérdést elemez, mintegy szakvéleményt adva.⁹⁷ A *responsum* azt a kérdést járja körül, hogy ha valaki végrendelet hátrahagyása nélkül hal meg, és csak felmenői, illetve oldalági vérrokonai maradnak, akkor ki jogosult a hagyatékra, illetve ha nincsenek oldalrokonok, akkor a *fiscus* is előzi-e a felmenőket. Behamb először azon érveket veszi számba, melyek a felmenők kizárását, illetve hátrébsorolását támasztják alá. Láthatólag ezt tartja a helyesebb megoldásnak, annál is inkább, mert előadása szerint a felső-ausztriai szokásjog és bírói gyakorlat is ezt a megoldást preferálta. Behamb (ahogy azt a dolgozat címlapja is ígéri) érveket gyűjt a természetjogból, a kánonjogból, a hűbérjogból, helyi írott és íratlan jogokra hivatkozik, igaz a római jog oldaláról csak meglehetősen homályos támogatást tud felmutatni. Közjogi és politikai érveket is felvonultat az említett álláspont mellett. Jóval nagyobb terjedelemben kerül kifejtésre az ellentétes álláspont (*Sententia negativa sive rationes pro ascendentibus*), nyilvánvalóan azért, mert ezt a megoldást jóval több forrás támaszthatta alá, kezdve a római jogi megoldástól a helyi statutárius és íratlan jog szabályaiig. Behamb azonban nem hajlik meg a felmenők elsőbbségét alátámasztó érvek alatt és 15 pontba foglalt *solutió*jában (többször meglehetősen kétséges gondolati futamokat is alkalmazva) az oldalági vérrokonok (és esetleg a *fiscus*) előbbvalósága mellett érvel.

10. Behamb ma ismert utolsó monográfiájában teljesen új jogterületre téved, midőn egy csaknem 300 oldalas munkában a korabeli katonai büntetőjog tudományos jellegű összefoglalására vállalkozik.⁹⁸ A szerző 92 *observatió*ban foglalja össze mondanivalóját – a vonatkozó korabeli

⁹⁷ Joan: Ferdinandi BEHAM Iuris-Consulti, Et Inclytorum Statuum Archiducatus Austriae Supra Onasum Professoris Ordinarii, *Collatio Iuris Ascendentium Et Collateralium, In ultimis voluntatibus descendendum Coniecturatis. Seu Responsum Publicum Ex Iure Tam Naturali, Divino, Gentium, & Privato Civili, Romanorum, ac Statutario aliorum Scripto, nec non universali Feudali, & Austriaco Particulari non scripto: quam etiam publico, Rationibus denique Politicis deductum, & applicatum Ad Quaestionem An si praeter Communem Naturae Cursum, votumque parentum contingat, ut liberi ante parentes e vita discedant, Adscendentes a Collateralibus, aliisque sanguine proximis ex transverso iunctis, quinipso Fisco, in Successione ab intestato de Iure penitus excludantur*, Viennae Austriae, 1686. – RMK III., nr. 3384. - VD17 384:711666X.

⁹⁸ Joan. Ferdinandi BEHAMB I.U.D. Caesariensis Advocati, nec non apud Inclytos DD. Status Professoris Institutionum Iuris privati, & Publici Ordinarii in superiori Austria. *Miles Delinquens Iuste Puniendus, Aggratiandus Et Conveniendus: In Privilegiato, severissimo tamen Militari iudicio; Declaratus Publicis Observationibus Selectissimis, in Ordinem ex sequenti Pagella, & Tabella conspicuum digestis*, Francofurti Ad Moenum, 1692. – RMK III., nr. 3731. - VD17 1:009604K.

irodalom szinte teljességének felhasználásával – a katonai bűncselekményekkel és az alkalmazandó eljárásjoggal kapcsolatban. A munka nagy részét a katonai bűncselekmények számbavétele teszi ki, melyeket három nagyobb csoportra oszt. A katonák által elkövetett üldözendő cselekmények első csoportjaként a „*delicta publica*” körét (többek között pl. az istenkáromlást, a felségsértést, a gyújtogatást, az erőszaktevést, a házasságtörést, a pénzhamisítást) veszi számba, kiemelten foglalkozva természetesen az emberölés különböző tényállásaival. Éles megkülönböztetést tesz a szándékos és nem szándékos emberölés között, az előbbieket között kvalifikált tényállásnak minősítve a méregkeverést, a martalóckodást és a bérgyilkosságot. A gondatlan emberölési tényállások között hosszasan foglalkozik a párbajban okozott halálos sérülés kérdésével, és az önvédelemnek tekinthető cselekményekkel, valamint a kötelességből eredő halálos vétkimenetelű tettekkel. Természetesen az ellenség harc közbeni megölése „*non culposus*”-nak minősítendő. A katonák bűncselekményei másik csoportjaként, a „*privata delicta*” közé sorolja az útonállást és a rablást, a bajtársi lopást, a különböző károkozó rongálásokat és a testi sérülés okozását, valamint a verbális személyisértéseket. Harmadik bűncselekmény-csoportként a speciális, a katonai kötelességek megsértéséből eredő tényállásokat tárgyalja, s többek között a magatalkodottság (*contumacia*) körébe sorolja az engedetlenséget, a parancs nélküli fellépést az ellenséggel szemben, a parancsmegtagadás különböző formáit, a bajtársakkal szembeni kardrántást. A hanyagság különböző megnyilvánulási módjai sorában a felszerelés elhanyagolása vagy áruba bocsátása, az őrségben tanúsítandó fegyelem megsértése, a szimulálás jelennek meg egyebek között. Végül a katonai hűség semmibevételének különböző alakzatait, a szökést, a dezertálást, a zászló elhagyását, az esküszegést, az árulást és a lázadást elemzi.

A könyv második részét az eljárásjogi szabályok, valamint az eljáró szervek és személyek ismertetése teszi ki. A kegyelmezési jognak szentelt viszonylag hosszú *observatio* után a katonai *iurisdictio* szerveiről, valamint a büntetőeljárásban résztvevőkről értekezik részletesen. A vádló és a vádlott helyzetének viszonylag rövid ismertetése után a különböző bíraskodási jogokkal felruházott parancsnoki szintek részletes ismertetése következik, viszont nem megy végig lépésről lépésre az eljárás egyes szakaszain. Kiemelt figyelmet szentel az ítéletvégrehajtó személyeknek. Utolsó megfigyeléseit a rögtönítélő bíraskodásnak szenteli.

Behamb ezen – kora irodalmát áttekintő és problémáit alkalmasan összefoglaló – munkája is, annak ellenére, hogy nem található benne

kifejezetten önálló megközelítések, bekerült a tudományos köztudatba és egyes vonatkozásaiban a későbbi századokban is figyelembe vették.⁹⁹

Mint említettük, Behambot a 17. század legtermékenyebb magyarországi származású jogi írójának tekinthetjük. Bár csak egyetlen munkájában foglalkozott szülőhazája viszonyaival és jogéletével, s azt is sajátos Lajtán-túli megközelítésben, mégis sajátos sorsú *hungarusként*¹⁰⁰ munkássága bizonytalanságot tarthat a magyar jogtörténetesek érdeklődésére is.

---

⁹⁹ Vö. például Burkhard v. BONIN, *Das Spießrecht in der Theorie des 17. und 18. Jahrhunderts*, Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte, Germanistische Abteilung 38(1904), 51.

¹⁰⁰ Másik három, hazánkból elszármazott korai újkori jogász sorsát tekinti át az alábbi tanulmány: P. Szabó Béla, *Custodes Legum: Három Magyarországról elszármazott jogász német városok vezetésében a 17-18. században* = Unnapi tanulmányok Máthé Gábor oktatói pályafutásának 50. jubileumára: Studia sollemnia scientiarum politico-camerarium, szerk. Kis Norbert, PERES Zsuzsanna, Budapest, 2017, 285–298.